

Gouden Appelen in Zilveren Gebeelde Schalen

DIVERSE BRIEVEN

Deel 2

BRIEVEN VAN

Dr. H. F. KOHLBRUGGE

IN LEVEN PREDIKANT van de

NEDERLANDSCH GEREFORMEERDE GEMEENTE
TE ELBERFELD

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2010

INHOUD

1. Johannes Wichelhaus, over aanvechting
2. Johannes Wichelhaus, pastoraal advies
3. Johannes Wichelhaus, vóór zijn sterven

4. Pastoraat bij een stervende

5. Brief aan een Zwitserse predikant over de preekvoorbereiding (ongedateerd)

- 6 Brief van D. K. te D. aan Kohlbrugge

7. Brief van Kohlbrugge aan D. K. te D.

- 8 Een jonge dame

- 9 De heer en mevrouw Bossevain

10. Onbekend persoon; tegen de afscheiding, *maar niet tegen afgescheidenen*

11. W. B. Barbe; over inwoning van de Heilige Geest

12. Aan Drost; over de bekering en het Beeld Gods

13. De heiligmaking door Kohlbrugge in het juiste licht geplaatst.

14. Kohlbrugge's visie over de wettische heiligmaking bij Reformatoren en oude Theologen

15. Bedankbrief voor het beroep naar de Hervormde Gemeente te Zoutelande

PART II

10 brieven aan MATTHIJS WESTENDORP

Bron: Brieff von Dr. Theol. H.F. Kohlbrugge, Pastor van de Niederländisch-reformierten Gemeine zu Elberfeld, an Johannes Wichelhaus, Professor zu Halle an van de Saale, im de Jahren 18431857, herausgegeben von J.J. Langen, Elberfeld 1911, 6467 en 7173 (vertaald door A. de Reuver).

1. Aan Johannes Wichelhaus

Mijn beste Johannes!

Hartelijk dank voor al je liefdevolle en trouwe berichten, mededelingen van allerlei aard en ook voor je zorgen over ons.

Laat het lijden waarover je mij schrijft je niet te zéér aanvechten. De duistere macht is nergens anders op uit dan dat je het geloof er áán zal geven. Daarom bekladt die ons met zijn speeksel en venijn. Je kent 2 Korinthe 12, de verzen 8 en 9: ‘Mijn kracht wordt in zwakheid volbracht’. Hoe minder je de aanvallen zelf afweert, hoe minder macht de aanvechting heeft. Bedenk verder maar dat de aanvechting (voor een christen) tot de gewone gang van zaken behoort, net zoals iemand een verkoudheid of zoiets oploopt, of duizeligheid in zijn hoofd, kiespijn en dergelijke. Die aanvechtingen kunnen ons ten slotte zover brengen dat we maar besluiten om een streep te halen door het geloof dat we een genadige God in de hemel hebben door Jezus Christus, onze lieve Heere. Maar: ‘Aanvechting leert op het Woord acht te slaan’! En nadat je door God vertroost zal zijn, zal je des te meer in staat zijn aangevochten mensen te troosten. Houd slechts in gedachten Jezus Christus, de uit de doden opgewekte, en vergeet het parool ‘nochtans’ niet.

Nijd en afgunst zullen ook wèl wijken en zich koest houden, als wij door allerlei stoten en aanvallen hebben geleerd een kras door onze eigen naam te halen, zodat alleen de naam van God verhoogd en verheerlijkt zal worden. Het Lam alleen is lof en eer waard. Dat zal mijn gelukkigste dag zijn, als ik iemand hoor die mij in onverschrokkenheid tegen al die Goliaths van louter menselijke gerechtigheid, boven het hoofd gegroeid is en die nog stoutmoediger Gods gerechtigheid verhoogt dan ik het zo veel mogelijk heb gedaan en nog doe, zonder hierbij mezelf iets aan te meten. Het is wèl om het even wie het doet, als het maar gedaan wordt!

Ik heb je preek over ‘Gij zult Mij heilig zijn. Want Ik, de Heere, ben heilig’ gelezen. Alles wat je de gemeente hebt voorgehouden is waarheid. De tekst is ook uitgelegd naar de mening van de Geest. Maar de reden dat degene die iets dieper groef, een leemte bespeurde die niet werd opgevuld, is hierin gelegen dat de grond van je preek was: *dat zijn wij en zo doen wij het*, terwijl de grond had moeten zijn: *zo is God, zo doet Hij het!* De genade van Jezus Christus en de liefde van God moeten de grond en bodem van iedere preek zijn, en wat wij zijn en doen, moet daar tegenaan gehouden worden, zodat de genade des te meer gaat schitteren, precies zoals men een afbeelding maakt en dan een flinke schaduwpartij aanbrengt als achtergrond, zodat de afbeelding des te fraaier naar voren springt. Maar: *docendo discimus* [door te leren leren we]. Denk toch in geen geval: ‘Had ik het maar beter gedaan!’ Laten we vandaag en morgen vergeten wat achter ons ligt.

A propos, zie je echt geen mogelijkheden om te trouwen? Is er dan geen jonge vrouw die jou gelukkig zou kunnen maken? Heb je er niet één in gedachten? Hoeveel geld heeft men in Halle voor een huishouding nodig, en hoeveel heb je daarvoor ter beschikking? 1 Korinthe 7: 9!

Moedig voorwaarts, en de genade bevolen, met onze hartelijkste groeten!

Je toegenegen H.F. Kohlbrugge.

Elberfeld, 23 oktober 1848.

2. Beste en dierbare Johannes!

Ik begrijp wèl wat je ermee bedoelt, als je schrijft dat je door veel worstelingen heen een theoloog geworden bent. Maar toch, laat je hemd het niet weten dat jij je voor een theoloog houdt. Je zou er anders al te zeer door worden geplaagd, en je wordt er al door geplaagd. Hoeveel is er dat wij niet weten! De Heere te kennen, dát geeft rust en maakt tevreden met de wegen van de Heere. Ook wanneer we veel weten, moeten we toch nog, wil het tenminste van de Heere zijn, de aard en manier aanleren om het andere bij te brengen. Daarvoor moeten we in de diepte vernederd worden. Ijdelheid van de ijdelheden! Alles is ijdel!

De drie dagen voor het kerstfeest was ik ziek en lag ik bijna de hele dag te dommelen op mijn canapé. Aan schrijven viel niet te denken. Ik kon nog geen twee zinnen bij elkaar krijgen. Wat een last bezwaarde me! Preken, avondmaal houden en weer twee dagen achtereen preken, en dan niet te weten wát en niets te hebben! Alles was me toegesloten. Ik lag zonder gevoel, als dood. 's Zaterdagmiddags zei ik: 'Geef me alleen een beetje van Uw genade te proeven, dat ik het met mijn broeders kan delen'. En nog vandaag weet de hele gemeente en ook ikzelf te vertellen van de overvloed waarmee zovelen en ook ik gedurende de feestdagen, op 31 december en op 1 januari zijn overgoten. Wat hielp me toen al mijn weten, al mijn kennis? Was ik geen erbarmelijk theoloog? Met niets kon ik mezelf helpen!

Vorige week vrijdag wilde ik een preek schrijven over een tekst die ik anders half slapend meende te kunnen uitleggen. Allerlei gedachten vliegen er door mijn hoofd. Maar er wil niets uit mijn pen komen. Ik leg me korzelig op de canapé neer en val in slaap. 's Avonds om half zes, na mijn wandeling, komt me Psalm 119: 17 in gedachten: 'Doe wèl aan Uw knecht, opdat ik mag leven en uw Woord beware'.

Het stroomt me tegemoet en voor negen uur is bijna de hele preek geschreven! 's Zondagmiddags komen vier zielen toevallig bij elkaar, hadden al vier in diepe nood gezeten, wisten van elkaar niets af en al vier zijn ze uit de nood geholpen en juichen erover dat de Heere zo goedertieren is.

Waarom schrijf ik dit? Spreuken 30: 24, Job 38: 3 (over de ontoereikendheid van het menselijk vernuft). Hoe veel heb ik gelezen, met hoeveel toewijding gestudeerd, en ik ga er nog steeds mee door. Ik heb veel gezien, heel veel, maar als het erop aankomt heb ik niets en zie ik niets. Hoe vaak zit ik op mijn kamer te huilen dat ik zo'n erbarmelijke dienaar ben en dat ik zo onwetend ben.

Je hebt me in Utrecht gekend, mijn beste Johannes! Ik weet van de belangrijke post die je inneemt. Maar houd op, jezelf iets aan te matigen. Simeon moet een bekwame theoloog geweest zijn, maar hij zat als een eenvoudige en onbekende man in zijn kamertje. Hij moet het ervaren hebben wat het betekent: 'Deze is gezet tot een val en opstanding van velen in Israël en tot een teken dat weersproken wordt.' De hoofdzaak van al hetgeen de profeten hebben gesproken wordt nu al achttien eeuwen lang door de wijde wereld uitgedragen. Wat doet het ertoe dat de mensen er niet voor willen buigen? Laten wij zelf maar buigen voor God! Als wij andere bekeren willen vergeten we vaak dat we onszelf van allerlei misstand te bekeren hebben, allereerst van de mening dat wij iets zijn, iets konden en iets wisten. Als wij andere bekeren moeten, zullen we er wèl achter komen dat wijzelf God het allermeest in de weg staan om ze te bekeren.

Wat had Gideon nu ter beschikking toen de Heere zich tot hem keerde en zei: 'Ga heen in deze uw kracht' (Richt. 6: 14)? Is dan de fakkel in de lege kruik onze theologie en onze wapenrusting, Of: de Heilige Geest?

De genade zij met je, mijn beste, beste broeder!
Je Kohlbrugge.

Elberfeld, 24 januari 1849.

Overgenomen uit: *Kohlbrugge als prediker en pastor in zijn brieven*, deel 1 en 2, door Ds. J. K. Vlasblom. Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer, 1998

Kerstbrief aan Johannes Wichelhaus bij diens ernstige ziekte (Elberfeld, 22 december 1857)

Johannes Wichelhaus jr. werd op 13 januari 1819 geboren te Mettmann bij Solingen als de oudste zoon van ds. Johannes Wichelhaus sr. en Wilhelmine von der Heydt. Als jong student las hij reeds met aandacht de preken van Kohlbrugge die hij aantrof in de bibliotheek van zijn vader. Hij studeerde theologie aan de universiteiten van Bonn en Berlijn en verwierf op 17 oktober 1846 het licentiaat in de theologie aan de universiteit van Halle a.d. Saale, waar hij vervolgens als privaattoecent optrad met een kleine kring van studenten om zich heen. Op 4 februari 1854 werd hij aldaar benoemd tot buitengewoon hoogleraar.

In 1842 maakte Johannes Wichelhaus persoonlijk kennis met Dr. Kohlbrugge, toen hij, na voor zijn gezondheid enige tijd in Scheveningen te hebben vertoefd, op zijn terugreis Kohlbrugge in Utrecht een bezoek bracht. Vanaf die tijd was er sprake van een bijzondere vriendschapsband tussen deze beiden, die tot uiting kwam in een geregelde correspondentie. Dr. Kohlbrugge beschouwde Johannes Wichelhaus als 'zijn Timotheüs'.

In de nazomer van 1855 trad Wichelhaus in het huwelijk met Pauline Seyler (1815-1875). Dit huwelijk heeft niet lang mogen duren. Wichelhaus tobde reeds vele jaren met een zwakke gezondheid. Tegen het einde van het jaar 1857 namen zijn klachten weer toe. Zijn bezorgde echtgenote deelde daarop in een brief van 20 december 1857 aan Kohlbrugge mee dat haar man ernstig ziek was geworden. Zij ving haar brief aan 'met het dringende verzoek hem toch met enkele regels van uw geliefde hand te verblijden, aangezien u hem persoonlijk niet kunt bezoeken.'

Daarbij vroeg zij tevens aan Kohlbrugge als 'teurer Herr Pastor' om zijn voorbede voor 'mijn arme, zieke Johannes.' Laatstgenoemde leed aan voortdurende hoofdpijn, nerveuze spanningen en slapeloze nachten. De behandelende arts stond machteloos en beschouwde 'die Grippe' als de hoofdoorzaak van Wichelhaus' klachten. Dr. Kohlbrugge schreef daarop de hierna volgende brief op 22 december 1857, dus heel kort vóór het kerstfeest. Deze brief 'bevat iets profetisch en laat een heilige Kerstjubel horen over het ziekbed, dat weldra een sterfbed zou worden.'

Nog maar 39 jaar oud overleed Johannes Wichelhaus op 14 februari 1858 en werd vijf dagen later op het kerkhof van de Niederländisch-Reformierte Gemeinde te Elberfeld begraven.

Dr. Kohlbrugge typeerde Johannes Wichelhaus daarbij als 'een in de ware zin professor in de theologie, die geen mensenleer, maar Gods Woord had verkondigd.'

3. Johannes Wichelhaus

"Onze zeer geliefde Verlosser is heden geboren; laten wij ons verblijden! Want het is niet juist, aan de droefheid de vrije teugel te laten, waar de geboortedag van het leven is, dat ons, nadat het de vrees voor het sterfelijk-zijn heeft weggenomen, blijdschap schenkt over de beloofde eeuwigheid." 7,6 schrijft Paus Leo, mijn dierbare Johannes, mijn dierbare Pauline! Toen heeft hij beslist niet de "Gerippe"¹ gehad. "Griep" - 't kan zijn! 't Is alsof de dood als een geraamte de mens overvalt. Ik heb hiervan iets ondervonden, vooral in de nacht van donderdag op vrijdag. Vreselijk! Een lange nacht! En wat een warboel in mijn hoofd! Volop slapeloosheid. Zondagmorgen kostte het moeite om in de preek twee gedachtenstenen op elkaar te brengen. Gelukkig heeft niemand het gemerkt, ook niet eens aan mijn stem, hoe ellendig ik er naar het lichaam aan toe was. En toch, en nochtans! onze Verlosser is geboren, laten wij allen ons hierover verblijden! Looft de Heere van de hemel! Looft Hem in den hoge! Geloofd worde de Heere van de hemel, en Hij wonde gezien op de aarde! De herders geloofden de engelen, laten wij de heilige drie, die getuigen in de hemel, geloven en al de profeten met al de apostelen! Het is alles waar en zeker, wat zij getuigd hebben, maar God worde geheiligd en gebillijkt in al Zijn wegen, want vlees is vlees maar Geest Geest, en Gods gerechtigheid gaat boven alle hemelen uit. De Getuige in de wolken liegt niet. Geld is slijk, dat zich hierop verlaten en hierdoor verlaten worden degenen, die zich hierop verlaten hebben. Onze hulp staat in de naam van Hem, die in armoede geboren werd, opdat wij door Hem rijk zouden Zijn aan hemelse goederen en ook voor dit lichaam alles voldoende zouden hebben. Alles is Christus voor ons! De hoeksteen is Hij voor ons, opdat wij op Hem zouden worden gebouwd; zwakheid is Hij voor ons, opdat Hij de kracht van ons leven zou zijn. In doeken lag Hij voor ons, opdat Hij ons van de banden des doods zou bevrijden. In smarten hing Hij daar voor ons, opdat Hij in onze smarten ons enig geneesmiddel zou zijn. Hij is waarlijk een geneesmiddel in alle ellende en de enige Toevlucht in verzoeken! Omdat Hij dat is, tot Hem de toevlucht genomen!

Laten wij belijden dat wij niet eens zijn als de os en ezel (Jes. 1), opdat wij tenminste zulk een os en ezel worden, die de kribbe van hun Heer, van hun Jezus kennen, die al onze ziekten, smarten en verschrikkingen op zich nam opdat wij in Hem gezond zouden zijn, gezond in het geloof en alle geestelijk verstand, en onze harten in de grootste smarten in Hem gerust zouden blijven en Hij onze psalm en ons loflied zou zijn in nacht en tegenspoed.

Of wij drijven, of wij zinken,

Zoo Zijn eer maar uit mag blinken!

Dat is een gang van Nazareth naar Bethlehem! In de beschrijvingslijst ingeschreven te worden en niets te bezitten! Verblijdt u! Zo worden uw namen geschreven in het boek der levenden. Maar er is niemand, die ons kent! Geen plaats! Geen toevlucht tot deze of gene! Geen geld! Schamele doeken! Waar moet dat heen? Bezit ik dan leven, als ik geen leven bezit') Geloof, als ik niet meer weet, wat waarheid is? Moed en kracht, als mijn lichamelijke toestand en bovendien de hel mij drukken als een drukkende last?

O, Maria en Jozef zagen een Kindeke, daarbij een os en ezel misschien, een kribbe, wat hooi en doeken bij het matte schijnsel van een lampje in de nacht. Zij, juist zij horen niets van het "Ere zij God in den hoge!" "In mensen een welbehagen!" Voor de hemelse lijfwacht is de stal te klein, niet voor de Leidsman der zaligheid. De hemel is er wel en boven ons geopend, ook al roept de afgrond der hel tot de afgrond der hel: "Nu moet Hij sterven!"

¹ Letterlijk vertaald: het geraamte; Dr. Kohlbrugge schijnt met deze uitspraak van Paus Leo zeer ingenomen te zijn!

Het vaandel draagt onze Vaandeldrager en Morgenster vóór ons uit, schijnend in het bloed en in onze striemen. De veldtekenen zijn het kruis en de kribbe.

En nu, Johannes, voorwaarts met het kruis en de griep! Den overwinnaar de kroon! Let niet op hetgeen je ziet, hetgeen je bij geruchte verneemt, hetgeen je voelt en lijdt, maar zie, dat je verlost wordt. Wij christenen verdrinken, als niet de hoop ons de hand onder de kin houdt. En wees hiermee van ons van harte gegroet. Laten wij niet bezorgd zijn over de dag van morgen. Morgen zal Christus niet dood of zwak zijn, en heden is Hij sterk in Zijn zwakken. *Hij leeft, ja Hij leeft; als de palmboom groent Hij!*

4. Pastoraat bij een stervende

Elberfeld, 21 October 1873.

Lieve dierbare Mevrouw!

...Voorleden week werd ik gedrongen eene jonge vrouw op te zoeken, die aan de tering lag. Op mijne vraag of zij nog een wens had, zeide zij: "Ja! Naar eene meerdere verzekering der vergeving mijner zonden!" Daarop liet ik eenen Bijbel komen, sloeg op 1 Johannes 2 vs. 12, liet haar lezen, lei toen de open Bijbel op haar bed, lei toen hare dorre hand op die plaats, en zei: "Daarop sterf!"

De jonge vrouw kreeg een schok, zonk in elkander, een stroom van dankbare tranen en ik was weg. Zij is gisteren zalig ingegaan, na eerst heel nuchteren haren man gezegd te hebben: "Ik ben nu eens Anderen", en dan hem op het hart gebonden te hebben, dat en hoe hij des Heeren weg zou gaan en voor de kinderen zorgen...

Uw liefhebbende vriend, H.F. Kohlbrugge.

5. Brief aan een Zwitserse predikant over de preekvoorbereiding (ongedateerd)

Onder de titel 'Wat is de beste methode om te preken?' publiceerde Dr. J.C.S. Locher in 1934 in het Kerkblaadje een brief van Dr. H.F. Kohlbrugge, waarin deze aan een leerling, die predikant was in Zwitserland, antwoord gaf op diens vraag 'wat de beste methode is om te preken.'

Dr. Locher tekende daarbij aan: 'Ook van de niet- predikanten onder onze lezers veronderstellen we, dat ze met hunne predikanten meeleven en kennis nemen van de wijze waarop de goede prediking tot stand komt, dat het niet een aangeleerd ambacht is.'

Ds. D. van Heyst publiceerde deze brief in 1950 in een nieuwe vertaling in het Kerkblaadje onder dezelfde titel 'Wat is de beste methode om te preken?' Hij stelde in zijn inleidend woord: 'Toen ik dezer dagen de brief nog eens doorlas, kwam hij mij zowel voor de predikanten onder onze lezers als voor de niet-predikanten zó belangrijk voor, dat ik besloot, hem hier door te geven. Het is ongetwijfeld een schrijven van actueel belang.'

Aan deze brief wordt thans voor het eerst een vertaling toegevoegd van het uitvoerige Latijnse citaat, waarmee Dr. Kohlbrugge destijds zijn brief besloot.

De brief luidt:

Ik wil er mij eindelijk toe zetten, u, mijn waarde Tsch[anter], antwoord te doen toekomen op uw hartelijk en hart-en-zielverkwikkend schrijven. Gave God, dat ik van mond tot mond met u spreken kon; want ik heb u zeer lief gekregen, nadat u mij Gods wegen met u hebt medegedeeld.

Ter zake. U waagt mij, wat de beste methode is om te preken. Pectus est quod disertum facit (Het is het hart, dat welsprekend maakt). Is de prediker goed, dan ook zijn preek. Dát is een goede prediker, die voor de Heere met een oprecht hart zijn zonde en ellende belijdt, die voor Gods Woord en gebod wegzinkt, uit de diepte van zijn verlorenheid tot de Heere roept, een vermaak heeft in de Wet Gods naar de inwendige mens, maar bij de gewaarwording, dat hij tegenover de goede en geestelijke Wet Gods vleselijk is, al zijn hoop voor dit en het toekomstige leven op Jezus Christus stelt. Hebt u in de nood der ziel de Heere de gelofte gedaan: "Verlos mij, zo zal ik Uw Naam mijn broederen vertellen; in het midden der Gemeente zal ik U prijzen" (Psalm 22:22-23), zo zal de Heere u met Zijn almachtige genade en met Zijn Heilige Geest wel steeds bij het leven behouden en tot leven verwekken om deze gelofte te houden: vrijwillig en van ganser harte zult u deze dan houden. U zult nooit vergeten, dat u ervaren hebt, dat wij nergens toe deugen en tot alles onbekwaam zijn, maar ook nooit vergeten, dat de schuld bij ons ligt, dat wij zó gesteld moesten zijn, als de Wet het eist en de genade belooft. U zult de toevlucht kennen, die er open blijft door het bloed des kruises, en de innige dank daarvoor zal u prikkelen, moedig en blij maken om getroost de wereld en de Gemeente toe te roepen: at en zó en zó is de mens - en zulk één is Jezus, Hij, mijn Liefste!

Een goede prediker zoekt noch zichzelf noch eigen roem - hij leeft niet meer, doch hetgeen hij in het vlees leeft, dat leeft hij door het geloof des Zoons van God, Die hem liefgehad en Zichzelf voor hem overgegeven heeft; ook heeft hij geen wijsheid en kracht meer, maar Christus is hem wijsheid van God, en Christus' kracht verheerlijkt zich slechts in onze zwakheid. Dat moeten wij niet in de zak hebben of uit de mouw schudden, wat wij van Godswege uit de volheid van Christus aan de mensen hebben mede te delen. Het wordt ons te rechter tijd gegeven, als wij het nodig hebben.

Bedenk vóór alle dingen slechts, dat u sterfelijke mensen vóór hebt en zelf ook een sterfelijk mens zijt, en dat u voor de Heere u te verantwoorden zult hebben, of u gesproken hebt "als de woorden Gods" (1 Petrus 4:11). Dat is geen scherts, maar een zaak van hoge ernst, anderen te leren, hoe zij tot God kunnen komen, God eren en vrezen en eindelijk zalig worden. "Ik predik niet de mensen" (Gal. 1:10). De dienstknecht van Christus predikt voor het aangezicht van Christus en Zijn heilige engelen. Maar de liefde van Christus dringt, en uit dank aan Zijn eeuwige Redder en uit eigen ervaring legt hij voor de mensen bloot, wat zij werkelijk zijn, en houdt hun voor, wat hijzelf verkregen heeft: Christus Jezus, van God en de Vader van onze Heere Jezus Christus (ons geschonken), bekering en geloof, onverdroten, zonder aanzien des persoons.

Houd u niet voor iets aparts, voor iets anders dan alle andere mensen: wandelen wij als armen en ellendigen, als de voornaamsten der zondaren, steeds Gods Wet tegen onszelf handhavend, maar met blijmoedig geloof in Hem, Die ons doorgrondt en kent en toch zó Zich over ons ontfermt - dan ademen en leven wij in de atmosfeer van vrije ontferming, zijn vlug en vrolijk bij de mensen en hebben geduld, gaan vriendelijk met de mensen om en weten aan onszelf, wat vijandschap is tegen God, wat het bedenken des vleses is, wat zonde is en hoe de genade machtiger is dan de zonde.

Hoe meer wij tegenover de mensen waar zijn, hetzij kinderen of volwassenen, hoe meer wij ons vrij bewegen, des te beter. Wie met zichzelf, maar God zoekt, leeft in Zijn vreze, en wie zichzelf kastijdt, zelf doet en dan anderen leert, wordt zeer zeker door de mensen gerespecteerd, als hij hen in ernst en liefde zó bestraft, dat hij hun tegelijkertijd voorhoudt, tot welke genade en heerlijkheid zij geroepen zijn.

Kennis van God in het aangezicht van Jezus Christus legt een goede grondslag voor een preek. Dank jegens God, lof van Zijn Naam en liefde in de Geest tot de mensen geven de

gepaste woorden in. Daarbij moet het blijven en het kan geen kwaad, als wij niets weten en heel onbeholpen zijn. Denk aan de Apostelen. Die kregen de stukken brood en de vissen uit de hand van Jezus. Hij had alles gezegend; het vermenigvuldigde onder hun handen; zij behoefden het slechts uit te reiken, te distribueren onder de hongerenden.

Deze geschiedenis houd en hield ik de Heere dikwijls voer. En als ik maar eerst om genade smeeek, dan is het licht er ook. Dit moet echter bij ons uit zijn, dat wij onszelf met onze goedgeschreven of gehouden preek een compliment maken. Als het goed was, dan hebben wij het ontvangen en is het niet ons eigen werk. Als wij denken, dat het goed geschilderd is, dan haalt de Heere God er een streep door, als wij ons zouden willen verstoppen, omdat het erbarmelijk en zonder geestdrift en hartelijkheid was, dan laat de Heere iets ontkiemen. Als u niet verder kunt, zit dan niet op de penhouder te kauwen, maar buig de knieën en spreek: ‘Mijn God, ik wil preken, en ik ben de allerdomste en zie niets in Uw Woord, wees mij genadig en ontferm U over mij, omdat ik meende iets te kunnen.’

Gaat het nu door de nood heen, zodat men tot een nul wordt, dan komt spoedig Jezus erbij - en de preek is klaar. Begint men met een a, dan volgt er spoedig een b en van de b komt men weer tot de a - en het *Abba-roepen* maakt spoedig, dat men vervuld is met de Geest der vreugde. Een prediker denkt dikwijls: ik moet preken, en geeft zich moeite om een tekst te vinden en vergeet de levende Heiland. Altijd maar eerst Christus en het heil der zielen, hetgeen de Gemeente op dat ogenblik nodig heeft, dan wordt de tekst vanzelf wel gevonden. Zoveel over hetgeen het inwendig leven en de inwendige werkzaamheid vóór de Heere aangaat. –

Wat het uitwendige betreft, is het zeker, dat een prediker verzekerd moet zijn van zijn zending en daarop bedacht moet zijn. Het geschiedt óf als een ambacht óf krachtens de zending. Ik zou u de raad willen geven, de artikelen des geloofs stuk voor stuk te behandelen, of hele hoofdstukken of brieven, en steeds te bedenken, dat de gemeente uitleg van het Woord en fundering in het geloof nodig heeft. Want de kennis is doorgaans gering en het Woord moet de mensen naar recht en betamelijkheid voorgesneden worden. Men heeft dus te letten op de behoeften van ziel en verstand, alsmede ook op de wandel.

Ik ben gewoon, eerst een tekst in het Hebreeuws of in het Grieks voor mijzelf taalkundig door te nemen, verschillende vertalingen ervan te vergelijken, het verband na te gaan, dan de gelijkkluidende en overeenkomstige plaatsen en dan drie á vier degelijke commentaren op te slaan, er ook een kort uittreksel van te maken, en dan houd ik de preek vrij op de kansel, omdat ik doorgaans voor de vuist spreek. De beste uitleggers hebben zichzelf gevormd door nacht en dag de Heilige Schrift te onderzoeken, en drie dingen maken de godgeleerde: *gebed, beproeving en overdenking*, telkens herhaald. Bovendien, al naar dat ik er de tijd voor heb, lees ik dikwijls Griekse en Latijnse dichters en schrijvers - en erkend goede preken van de kerkvaders.

Moet een preek meer oratie (redevoering) dan predicatie zijn, dan kan men de volgende indeling maken: inleiding, verhaal, verdeling, bevestiging, vertroosting, slotsom. Men moet alle hulpmiddelen van ware welsprekendheid en geleerdheid immers niet versmaden. Maar hen als dienstmaagden der waarheid en niet als hefbomen beschouwen.

De Apostel Paulus betuigt, dat hij de wereldse wijsheid versmaad heeft, opdat hij het Evangelie van Christus niet tot iets ordinairs zou maken. Zijn brieven aan Timotheüs, maar in 't bijzonder die aan de Korinthiërs bevatten veel heilzame aanwijzingen voor een verkondiger der verborgenheden van het Evangelie van onze God en Zaligmaker (Rom. 15:17, 18; 1 Kor. 2:3,4; 11 Kor. 3:5, 4:2, 10:4, 5).

Hiermee wil ik voor ditmaal eindigen. U komt terug, als u nog meer vragen hebt. Wees bevolen aan de genade van Hem, Die ons beveelt, de hand in eigen boezem te steken, en zie,

ze is melaats, en wederom, en zie, ze is rein.
De Heere Jezus zij met uw geest.
Van harte uw Ds. Kohlbrugge.

Zo-even sla ik iets op wat ik hieraan toevoeg:

'Ongepaste woorden en leeg gezwets mogen achterwege blijven, hoogdravende taal en ellenlange woorden, uitgedacht om ermee te pralen, mogen achterwege blijven. De methode van beoefenaars der welsprekendheid is anders dan die van leraren der kerk.

Eerstgenoemden houden van een opgesmukte redevoering alsook om bij lamplicht zowel een schitterende voordracht als applaus te verkrijgen. Maar de prediker van het Goddelijke Woord moet een ingetogen en zuivere en ernstige wijze van spreken gebruiken en bedenken dat hij een gezant van Christus is en geen worstelaar, geen toneelspeler of profane redenaar, die haakt naar toejuiching of gezien zijn bij het publiek.

Dezen bereiken door hun spreken niets anders dan dat wie door hen geboeid worden, zeggen dat zij een fijne redevoering gehoord hebben, maar door het gesprokene noch getroffen, noch veranderd werden!'

6. EEN BRIEF AAN EN VAN KOHLBRUGGE UIT 1862²

Het zal de aandachtige lezer van onderstaande brief van de Elberfeldse pastor opvallen, dat er hier en daar onvolkomenheden in stijl en interpunctie voorkomen. Dr. Kohlbrugge, die bij al drukke werkzaamheden in Zijn gemeente steeds een uitvoerige correspondentie met vrienden in binnen en buitenland, vooral in Nederland, te voeren had, bracht in snel tempo zijn brieven op papier en gunde zich gewoonlijk geen tijd om ze vóór de verzending in al rust na te lezen.

D. van Heyst

D. ... 28 October 1862

Geliefde Herder!

't Is over de toestand van mijn geliefden vader dat ik U WelEerw. deze letteren schrijf. Reeds meermalen leed hij aan buikziekten, nu weer van af Januari 11. En zoals ik het nu vaak gezien heb, is dat een afmattende, droefgeestige krankheid. Van tijd tot tijd echter heeft hij benauwdheden, en zitten hem de angsten in de buik en dan is het hem zeer bang, en niet alleen, ja, niet zo zeer naar het lichaam als naar de ziel. al moed, al geloof is weg, stikdonkerheid van rondom en dan kan hij roepen om genade en ontferming als iemand die ze nooit gekend heeft, ja, nabij de vertrouweling. De Heere hoort hem niet, zo hij meent, althans geen doorbrekend licht, geen vertroosting komt er op al zijn roepen. Hij verteert hieronder, en kwijnt weg. Hij zoekt in des Heeren woord en uw leerredenen, en verlangt toch zo vurig de zekerheid van Zijn zaligheid en dat als de Heere tot zijn ziel van vrede sprak, dan zou hij zijn lichaamslijden wèl kunnen dragen, maar nu gaat of zit hij daar troosteloos neder. En ach! wie zal een verslagen geest opbeuren? Spreekt men van leunen en steunen op 's Heeren woord en trouw, ja, de Heere is zo, en al zijn woorden Zijn waarheid, stemt hij van harte toe, maar voor mij, ach! voor mij, het is mij zo bang. Zal ik dan nog omkomen, nog verloren gaan? Zoop deze wijze is zijn gesteldheid, en U WelEerw. kunt het zelf wèl aanvullen. Nu zeggen de doctoren: ja, die benauwdheid komt uit het lichaam, en ik denk en zie het vaak ook zo.

Vader echter zegt: *ja, het mag zo zijn, maar mijn ziel moest dan toch leven, en lichtte 's Heeren vriendelijk aangezicht over mij, het zou te dragen zijn, enz.* En ik weet niet wat ik er van denken moet, en het is mij vaak bedroefd bij de gedachte, dat vader nog eens in zulk een benauwdheid, zo zonder troost, zonder licht zou bezwijken.

Lieve Dominé! kent u buikziekten? Hoe is het toch met de zaken? Zijn dan ziekten of zenuwen in staat om al zieleleven te verstikken, en een duisternis over de ziel te brengen, waarbij al vroegere genade vergeten wordt? En ik verzoek U WelEerw. vriendelijk mij eens uw gedachten over een en ander te willen ook delen, en mocht het God behagen, dat mijn arme vader kwam tot de waarachtige rust en vrede voor zijn ziel, om ook ik weet niet of het mogelijk is, in het midden van zijn benauwdheden, niet zo duister voor zijn ziel te zijn, maar ook dan rust en kalmte in zijn trouwen God te hebben. Ontvang mijn hartelijke groeten en Zegenbede,

U WelEerw. Dn. en Br. in den Heere, D. K.

² Druk en uitgave: Van het Geuzengesticht te Brielle, 1879. Tot nut van de Christelijke Kerk in Nederland uitgegeven door W.H.C. Kocken, predikant van de Ned. herv. Gemeente te Moerdijk

7. Waarde D. K.,

De doktoren hebben menselijk gelijk, en uw vader geestelijk. Ik weet niet waar de duivel zich al bepaaldelijk zet, wèl weet ik dat hij het lichaam geheel of gedeeltelijk, zowel als het gemoed en het verstand bezet. Dicht bij de Jordaan van de dood liggen veel leemputten, en wie niet bij het geloof blijft, die dringt de duivel er in. Hoevelen bezocht ik in hun krankheden, slechts enkelen gingen juichend in. Dat waren of jonge mensen, of hoogst nederige mensen, armen en eenvoudigen, die veel leden en met een kruimpje en een druppel tevreden waren, de meesten, die veel te zeggen hadden gehad, was het donker en bang, dat steeg bij enige bijna tot vertrouweling. In de laatste gevallen placht ik en pleeg tot de wenende naastbestaanden te zeggen: die sterft nog niet, zelfs als de Doktoren anders zeiden of zeggen. Het “waarom” zeg ik niet. –

Eindelijk kwamen zij op rust en zonken op de enige grond. Maar hoe ging dat er bij langs! Ja! dat nauwelijks van de Apostel Petrus, hoe waar is het! –

Als de volken van honger raasden, beval Farao: *gaat naar Jozef en wat hij u zegt, doet dat.* Luidt dat niet evenals: *Gaat naar Jezus, en wat Hij u zegt, doet dat?* De zonen Jacobs voelden een innige bangheid om naar Egypte te gaan om brood, zo schuw is de mens voor de genade. Jozef stelde zich vreemd voor hen en behandelde ze hard. Hebben wij het niet verdiend, als de Heere Jezus ook zo met ons doet, en Hij Zijn Geest, de enige Trooster inhoudt? Zij protesteerden al door: wij zijn geen verspieders, maar zij legden onbewust hun beroerd geweten bloot, als zij zeiden: de een is niet meer. Erkenntis van schuld wilde Jozef. Drie dagen werpt hij ze in de gevangenis, laat ze over aan helse benauwdheden, die kwamen niet uit de onderbuik, maar toch werd het lichaam bezocht tot een geestelijke barensnood, ververschrikkelijke weeën, om tot erkenntis te komen van volslagen doemwaardigheid en verlorenheid, dat het er uit moest met de overjaarde zonde, waarover zij meenden dat het gras gegroeid was: “dat hebben wij aan onze broeder Jozef verdiend.”

En nu, wat hebben wij aan de Heere Jezus verdiend, die zich niet schaamt ons broeders te noemen? “Gij stelt onze ongerechtigheden voor U, onze heimelijke zonden in het licht Uws aanschijns,” Psalm 90. Als Jozef dadelijk zich ontdekt had, de broeders hadden het op een lopen gezet, en waren liever van honger gestorven, dan zich nogmaals te buigen en te bukken onder huns broeders krachtige hand. Als de Heere zich hard houdt en het een man werkelijk gaat naar Klaagl. 3: 29 en 17 en 18, houdt Hij dan zich hard om te verderven? Of is het niet veel meer, opdat die man in de grond zinke voor van de Almachtige Soeveriniteit? Staat er dan niet: *toen kon Jozef zich niet meer bedwingen* (meer inhoude)? Staat er dan niet, dat ik dit in andere woorden wedergeve, wat uw vader, wat elk bestredene leze, en of daar ook al grond bij onder de voeten weg zinkt, zich toeëigen en er een “mijn” bij opschreeuwen mag, wat wèl tegen de hel in zal blijven staan: “zekerlijk, nadat ik bekeerd ben, heb ik berouw gehad, en nadat ik mezelf ben bekend gemaakt, heb ik op de heup geklopt; ik ben beschaamd, ja, ook schaamrood geworden, omdat ik de smaadheid van mijn jeugd gedragen heb. Is niet Efraïm Mij een dierbare zoon? Is hij Mij niet een troetelkind? Want sinds Ik tegen hem gesproken heb, denk Ik nog ernstiglijk aan hem; daarom rommelt mijn ingewand over hem; Ik zal Mij van Zijn zekerlijk ontfermen, spreekt de Heere.” Jeremia 31: 19 en 20.

Daar is het woord. Dat woord doet wat het zegt. Dat wachte uw vader af. God heeft hem zijn leven lang noch gelogen noch bedrogen. Maar niets verzwegen van onbeleden zonden tegen God en de naaste. Er ligt altijd zo wat in de weg, waarover wij heen sprongen met eigen polsstok, maar waarom zou God ons onschuldig houde? In de haven, als een afgebrand schip! Alles is afgetakeld. Is er wat goed te maken, wat af te breken, men doe het, en schame zich

niet, en dan de diepe zee in van vrije genade, zonder voeten, zonder gevoelde of te tasten hemel, zonder zien als dat er niets is. Bedenke uw vader de 77e Psalm. De duivel bedekt het van alle zonden reinigmakende bloed van onze Heere Jezus Christus, van de Zo ons Gods, voor de ogen, maakt zonden tot goede werken, dat wij naar spinragdraden van het onrecht grijpen, en goede werken maakt hij tot zonden, opdat wij versagen. Dat doet de Heere Jezus niet, maar Hij zegt: *wie in de Zoon gelooft, heeft het eeuwige leven*. Niet eerst het bevindelijke, en geloofd, maar éérs gelooft; daar staat het Heere! Dat is uw woord: *wie de Naam van de Heere zal aanroepen, die zal zalig worden*. Dan komt er wèl troost, al is er geen troost, en licht, al is er geen licht, en de Heere geeft degenen rust, die zich aan Hem overgeven en de schepselen, ja, hun eigen weg, en om zo te spreken hun eigen zaligheid bij de volzaligheid Gods uit de hand werpen. ‘Heere Jezus! ik waag het en doe de sprong, tegen toorn en onrust in, in de ingewanden van grondeloze barmhartigheid, al is het er mij ook onder, als of de hel er over gromt dat ik het doe.’ Er is in het vlees geen vrede, geen hoop, of ze is vals. Het lichaam is dood om van de zonden wil, de Geest is leven om Christus gerechtigheid wille, die alleen voor God geldt. Christus is de vredelozen vrede, die naar vrede snakken. Christus onze hoop, de hoop van de hooploze, die verrast zullen wezen, daar zij tegen hoop zo graag mochten hopen, dat zij in eeuwige heerlijkheid door genade opgenomen zijn. Maar de ezel moest de nek gebroken worden.

Aan de wegwijzer zie ik, met de verdere weg onbekend, de weg, die ik heb in te gaan, die gingen velen voor mij. Als nu op de wegwijzer Psalm 77 of Psalm 88 of Jeremia 3 staat, is dat dan niet de weg? Heere, door de donkerheid? Men komt dan aan Jeremia 31 of Jesaja, 53 en 54. Bethlehem, Kájafas’ zaal, de kraaiende haan, Petrus’ tranen, ziet uw Koning! Ziet de mens! *Golgotha mijn God! mijn God! waarom hebt u Mij verlaten?* Het is volbracht grafrust de Heere is opgestaan. Mag ik? U zúlt. Openb. 3: 5. “Die overwint die zal bekleed worden met witte klederen, en Ik zal Zijn Naam geenszins uitdoen uit het boek des levens. Ik zal Zijn Naam belijden voor Mijn Vader en voor zijn Engelen.”

Ligt er dan niet een grond van eeuwig recht buiten ons, van God Zelf gelegd, waarop een hel en doemwaardige, zo hij alleen gelooft, voor tijd en eeuwigheid wordt vrijgesproken? Eerst die grond eens goed bezien, dan zal er wèl licht en troost komen van die genadestoel. De Heere geeft het wel, op die grond te zinken als wij vergaan met ons vleselijk bedenken: “is het voor mij?” en voor wie is het dan, als het niet voor goddelozen is?

Maar zegt men, dan moest ik er meer troost van hebben! O, eerst de waarheid Gods, en dan wacht op God. Psalm 130 staat ook op de wegwijzer. Rust in de waarheid zonder voelbare troost, geduldig liggen gebleven voor de deur van de genade. Wie zal openen zolang Hij die dicht houdt? Wie zal sluiten, gesloten houden, daar Hij zekerlijk en onverwachts en ongedacht de melaatsen opendoet? Ik heb niets, ik zie niets, ik voel niets. Welaan, de zekerheid van de zaligheid steekt ook niet in het vlees. –

Moet ik in de hel, ik heb het verdiend, maar loslaten doe ik U niet, Heere Jezus, ik ben een arm verloren gaand schaap, dat weet U wèl en beter dan ikzelf.

Wees daarmee al den worde Gods en van Zijn genade bevolen van die u in het hart heeft voor en in de Heere.

(get.) Dr. KOHLBRUGGE

Elberfeld, 31 Oct. 1862.

8. AAN EEN JONGE DAME

Elberfeld, Januari 1854

Mejuffrouw,

Gij hebt gelijk, dat ik U ken, hoewel ik U nooit zag. Ik heb mijzelve leren kennen en ook voor de Heere leren wegwerpen als een ellendig zondig en verdoemeniswaardig schepsel, daar niets geen goeds, volstrekt geen goede vrucht meer van te verwachten was. Ik heb ook de schuld van alles bij mijzelf gevonden. Ik heb geleerd, dat ik de zonde niet haatte, maar liefhad. Ik heb heilig willen worden in mijzelf en dat was mij een ernst. Ik werd al zondiger, ik zakte in mijn zondig hart en bozen zin en scheen daarin te smoren.

*“Mijn werken hadden geen gewicht,
die waren heel bedorven.
mijn vrije wil haat Gods gericht,
tot goed doen heel bestorven.
De wanhoop riep met open mond,
dat mij de dood te wachten stond
en 'k moest ter hel zinken.”*

Dat was nu niet voor mijn bekering, maar lang na mijn bekering, dat ik nog ellendiger ben geworden dan ooit tevoren. Het waren wèl mi jaren nadat ik. Christus' liefelijkheid en genade gekend had, dat mij alles weer ontzong, zodat ik als een verlaten wees was, geheel vervreemd van dat heilig, zalig leven, dat ik vóór andere van de Heere gesmaakt had, en het hielp alles ook niets, wat ik ook deed. Ik wilde ook bij God niet blijven. Want ik was te zondig, te goddeloos. - het Was maar op genade los zondigen en vermetel geloven. al stemmen in mij riepen tor “daar gaat u mee verloren, zo gij, als zulk één als u bent, nog aan enig woord van genade blijft hangen!” - Honderd malen dacht ik: Nee! eerst moet toch een leven anders worden,. eerst moet toch een hart anders slaan, omtrent God en de naaste. O, wat een voortdurend en opzettelijk zondigen tegen de klare, waarschuwendende stem van de Heere, tegen beter licht, tegen al kloppingen van het geweten en tegen al bestraffingen van hetzelfde in. O, wat had ik niet gegeven voor een oprecht hart voor een verbroken geest. Maar het was alles hard als een steen, alles maar huichelarij. En zo tot de Heere te komen, dat was te erg! Zo te geloven, met een hart zo vol van allerlei gruwelijke dingen, waarover ik telkens weer maalde, waarin ik mij, hoe ook opzuchtende, zelf graag in verstikken liet, en waarvan ik telkens weer opnieuw gevangen genomen, voortgesleept en voortgezweept werd, - en dat kon, dat mocht niet, dacht ik. O, wat heb ik mij menigmaal levende gestorven gevoeld, hoe vaak was het mij of ik levende onder een grafzerk lag, die ik moedwillig over mij gehaald had. En wat was het om mij henen duister of ik in een wildernis was en een afgrond voor mij en daar boven alles gesloten, zodat er geen gebed door kon en er was ook geen gebed. De duivelen, die mij plaagden en met mij solden naar hun goedvinden, waren er zo erg niet aan toe als ik; - en dan daarbij die levende kennis van vorige weg, vorige bevindingen! Het zilte zweet liep mij van het hoofd, als ik voor de Bijbel zat. die goedertieren Heere zoveel smaadheid te hebben aangedaan en opnieuw telkens aan te doen; - een gelach en gespot van de duivelen te zijn, moedwillig gezondigd te hebben. En dat was nog alles niets tegen de klare bewustheid van: zoals ik was te moeten geloven, hoe graag ik anderszins ook mocht willen Geen enkel mens, geen enkel boek gaf mij antwoord op de vragen: Hoe komt God in Zijn recht, hoe komt de Wet in vervulling? Hoe kom ik van mijn zonden af? Hoe raak ik mijn schulden kwijt? Hoe kom ik in goede werken?

Als u dat nu alles nagaat, dan ziet gij, dat ik U ken en zoals u zegt: “Gij weet de helft er nog niet van, hoe slecht ik ben”, dan draal ik dit om en zeg: “Dat weet u van mij ook niet, tenzij u Uzelf nagaat!”

Hebt u mijn boek gelezen over Rom. 7: 14 “Ik ben vleselijk verkocht onder de zonde”? Kent u mijn ophelderende en bevestigende wagen op de Heidelbergse catechismus? Ik zie, dat U Jesaja, 54: te nog niet klaar is. De bergen moeten wijken, de heuvelen moeten wankelen! Dat heeft de Heere gezegd en het is ons vreemd als het gebeurt. - En wanneer letten wij op de woorden: “Wees vrolijk, u onvruchtbare!”? Het is een bang uur, dat uur van heerlijke overgang, als men op de enigen Rots des heils komt te zinken Een bang uur is het en een verschrikkelijke dood als ons vroeger gekend geestelijk leven, dat toch ‘uit God was, geheel in de dood moet. Een bang uur, als wij nergens meer heen kunnen en wij als onder de aarde bedolven zijn. Zonder licht, zonder troost, zonder gevoelige medewerking van boven het woord moeten opstaan en daaraan gebonden worden, om zoals wij zijn! - dat woord te geloven en daarmee op God te zinken en Christus aan te grijpen, “komen wij er bij om, zo komen wij er bij om”! Maar wat dan? - Verloren is verloren, het kan niet erger! Als u niet aangrijpt het woord des levens, bent u dan meer gered, bent u dan minder verloren? Of de duivel of Uw hart U zegt: Daar komt u toch bedrogen mee uit, als u het zo gelooft zoals u U bevindt; - bent u er dan beter van, als u op zulke gedachten het aangrijpen laat? Is het wagen in van de Heere Jezus’ naam, is een sprong in de genade gevaarlijker als het ogenblikkelijk gevaar van de nood van de zonden? Sla eens op Jesaja, 43: 1825; id. 44: 22; id. 49 1315; id. 52: 3 en dan dat woordje “Werkelijk” hoofdstuk 53: 4! En wat zegt u op Ja. 23: 6 en bij Micha 7: 1820? Jer. 31: 34 en Ezech. 34: 31 en 16: 62, 63 en op Hoséa 2: 1322 en 14: to? Daar de Heere met ons tevreden wil zijn, zo wij met geheel afzien van onszelf en van al onze werken en van al onze vorige geestelijkheid, als naakt en van alles ontdaan, als goddeloze en die het opgegeven hebben ooit weer vroom te worden, tevreden zijn willen met Zijn Lam met hetwelk wij ons in al goede werken als onheilige bevinden naar Efése 2: te -, wat zullen wij ons daar van de duivel laten terug houden om et niet ook tevreden te zijn?

Voor de tweede maal in onze bekering omhelzen wij de Heere Jezus niet uit de Hemel, maar in onze ziel en op de diepe grond van ons verlorenheid. En daar ligt Hij nog dieper dan wij, om onzentwil, om ons uit onze diepte op te halen. Met deze waarachtige woorden heur de Heere Zelf Uw verslagen gemoed op. Hij wil U van het gestaltelijk leven af en op Zijn Woord gezonken en zo in Christus hebben. Dat u gestorven zijt aan de Wet en Zijn werk en u U, zoals u bent overgeeft aan Christus, die andere Man, bij wie de onvruchtbare meer kinderen heeft als haar tent groot is: dat is Uw weg! Dit tot dusverre. Want dat is het naaste en nodigste.

Wat nu de andere vraag aangaat, voor die nog een paar woorden. De Afscheidenen en hun kerkelijke gemeenschap (want van bijzondere personen, die nog licht hebben, spreek ik niet) stijven zichzelf onderling daarin dat zij het leven vinden in eigen hand, en de gehele kerkelijke toestand onzes lands is een toestand van een los zijn van ‘s Heeren Wet en van een prediking van een Evangelie of van een genade, waarbij alles anders ligt als u het bevindt. Want daar is geen honger en dorst naar ware waarheid en naar waarachtige gerechtigheid, zodat u op zijn best in al mogelijke slingeringen kunt komen. Maar dit is voor mij een teer punt, en zoveel te eerder, omdat land en kerk mij nacht en dag op het hart liggen en ik geloof, dat zo het Woord er maar inkwam, men nog wonderen zou zien 1 Het uitwendige staat er nog, maar er is geen Heilige Geest. Want er ligt een ban op land en kerk en er zuchten er velen onder knopen en banden van de goddeloosheid.

Nu dank ik U voor uw eenvoudig en gul schrijven en het zal mij zeer aangenaam zijn van U weer een brief te ontvangen. Vraag wat U maar voorkomt en op het hart ligt. Want ik ben blijde, dat ik uit ons land eens een arme ziel ontmoet, die zichzelf niet weet te helpen, en daar ik ook een arme kermer ben, zo zal de Heere mij wèl geven, dat het bij U aanslaat of nu of bij een andere gelegenheid... En nu, verblijd U en vrees niet: "In mensen een Welbehagen!" Uw zeer toegenegen dienaar in de Heere, K.

9. AAN DE HEER EN MEVR. BOISSEVAIN

22 Juni 1854

Zo wij niet op Christus zien, wordt ons alles zwart en als de nacht en laten wij ons van de duivel alles voorspiegelen en zonden voorhouden... Als de Heere met ons doen wilde naar enige van ons zonden en ons vergelden naar wij verdiend hebben, wierp Hij ons opeens met alles in de afgrond of Hij gaf ons geen diepe verzuchtingen om heil, om ontferming, om troost. Ach, die kwade gedachten, die wij altijd van God voeden, omdat wij niet begrijpen, dat dit leven een dood en het hier een jammerdal is! Hebben wij niet te vergeten, wat achter ons is en ons uit te strekken naar hetgeen voor ons is? Is dit niet het einde van de Heere met alles, wat Hij ons toezendt van smart en leed, dat wij niet ophouden voor dat wij geheel in Hem gevonden zijn - en Hij zo onze toevlucht en onze waarachtige, enige troost zij in leven en in sterven?

10. AAN EEN ONBEKEND PERSOON

Zonder datum

Ik vind het niet goed, dat u de rust bij mensen zoekt. Ik ben *uit beginsel tegen de afscheiding*, was er steeds tegen vanwege de valse gronden, *maar ik ben daarom niet tegen afgescheidenen*, ik geloof voorzeker, dat de Heere er ook daaronder heeft, die Hij als de Zijnen kent. Als u nu bij deze of geen voorganger van afgescheidenen datgene vindt, wat aan een bijzondere zielsbehoefte voldoet, zoals u schrijft, zo zoek er verdere voldoening. Een ieder oprechte staat en valt zijn eigen Heere en de oprechten gaat het licht op in de duisternis. In uw hoop van door het gebruik van het Heilig Avondmaal tot volle verzekering te komen van uw genadestaat, zou ge u wèl eens kunnen teleurgesteld zien De Heere is en blijft vrij in Zijn doen! Maar ik vrees, dat u in het doen of gedane werk uw rust denkt te vinden, en dat u daar blind voor zijt, dat u het daarin zoekt. Veiliger is het voor des Heeren woord te blijven zitten midden in zijn verlorenheid, met ootmoedige smekingen, ja, bang verzuchtingen en als u dan een woord vindt, waar maar een straaltje licht bij komt, dat het als in uw binnenste heet: "dat past u in uw toestand!" - alsdan zulk een woord ook voor u als waar en zeker aan te nemen, al komen er ook schreeuwers tegen op: "dat is niet voor u! dat moogt u voor u niet ge boven, niet opnemen! als u dat doet bedriegt ge u, dan bent u verloren!"

Mijn eenvoudige gedachte was daarbij steeds: Immers ben ik toch verloren - ik kan toch niet meer dan verdoemd en verloren zijn. Zo neem ik dan dat woord aan, alsof het alleen voor mij was. Zoals gij, duivel, zegt, moet ik toch verzinken en verdrinken, zo wil ik het dan wagen mij aan dit woord - b.v. "gij zijt om niet verkocht, gij zult ook zonder geld gelost worden" - vast

te houden.

Het is vleeselijk om te denken: als ge u bij die of die voegt, of als u dit of dat doet, zult u rust voor de ziel vinden. Het is een vrije daad van de Heere rust aan de ziel te geven, en dat doet Hij door Zijn Woord. En dan geeft het eerst een zware strijd of men het wèl aannemen mag, maar men moet wèl in de uiterste zielenood. Dan komt het duivenwiekje van 's Heeren Geest ons wèl koelte en verademing toewaaien, waar men anders van angst zou verstikken. Denk niet, dat u aan het "Doe dat!" van de wet ooit geheel doodvallen zult, of aan het doen van de zonde. Ach, dat komt altijd weer boven, maar genade duwt het er weer onder, als wij roepen: "wees mij genadig, o God! Heere, help, ik verga!"

Onze rechtvaardigmaking bestaat in de vrije vergeving van al onze zonden, op grond van een eeuwig geldend recht. En als de appel van de oude stam is afgeslagen en wij zo verbroken zijn, dat wij geen zucht of traan meer hebben tot onze zaligheid, zo zal de heiligmaking onze lust en ons leven zijn. Maar wij zullen het hoe van onze gehele heiligmaking aan onze grote Koning in handen moeten geven, met de zielszucht: "was mij wèl van mijn ongerechtigheid!" Waar van natuur alles verdorven is, in de dood ligt en voor de dood werkt, daar kan alleen de heerschappij van de genade het doen. Het is de volkomen wil Gods, dat wij blind zijn en toch zien, melaats zijn en toch rein, zwak zijn en toch zo sterk zijn, onvruchtbaar zijn en toch meer kinderen hebben dan die de man heeft, goddeloos zijn en toch heilig zijn en heilig leven. Wees er toch mee tevreden, dat u zoveel dierbaarheid, zoveel algenoegzaamheid, zulke rijkdommen, zulke liefelijkheden in de Heere Jezus ziet, dat Hij u dierbaar is in al Zijn graveerselen, dat u hongert en dorst naar Zijn bloed en gerechtigheid. Is dan een kruiper niet beter dan een klimmer op een kranken ladder? Zeg mij, zal dan die barmhartige Hogepriester zijn patiënten verwaarlozen? Laat toch de toepassing aan Zijn wijsheid over, aan zijn ure! Is het dan niet veilig een bedelaar te blijven aan de troon van Zijn genade, om kruimkens van zijn Koningsdis, om een weinig en al maar om een weinig genade, licht, troost, sterkte om voort te komen op de weg? Zolang een ziel zichzelf niet geheel is kwijt geraakt en zich in een eeuwig Drie-enig Verbonds-God verliest en zo zichzelf niet meer, maar Christus alleen vindt, valt zij op het doen als men haar zegt hoe dat toe gaat.

Een ding zal ik u zeggen: het gaat als een in vlammen staand schip, dat als afgebrand toch nog in de haven komt.

Nu nog eens: als u het van het Avondmaal verwacht, zo is dat een ziekelijk overleggen, maar als u bij het Woord blijft met ootmoedige smeking en maar geheel van uzelf afziet en daarentegen op Christus alleen en zo op de vrije ontferming en liefde van de Vader ziet, en u op het Woord verlaat, zo is er de troost van de Heilige Geestes wel, al denkt u ook: "ik ben een dorre boom."

En hiermee bevel ik u Gode, die alleen machtig is u te bevestigen en die u nog nooit gelogen heeft!

11. BRIEF OVER DE INWONING VAN DE HEILIGE GEEST³

Anno 1835.

Deze brief is geschreven aan **W. B. Barbe**, een van de vier getuigen bij Kohlbrugge's tweede huwelijk. Zie verder over hem: W. Otten, Uit het levensboek van dr. H.F. Kohlbrugge, Houten 1992, blz. 73. Een prachtboek!

W. de Clercq schreef op 1-10-1843 in zijn dagboek: 'Ik las nog een brief van K[ohlbrugge] aan Barbe in 1835 geschreven, over de kwestie welke de laatste met Albrecht had over de Heiligen Geest, en deszelfs inwoning in de harten. Deze brief was mij het helderst en eenvoudigst dat ik ooit van Kohlbrugge las'.

Ik heb uit uw brief verstaan, dat er kwestie gerezen is onder u over de inwoning des Heiligen Geestes, en had graag daarop in persoon tot u gekomen, of wij weder met elkander vervuld mochten worden met blijdschap in de Heilige Geest, door het getuigenis dat God van zijn Zoon getuigt, dit heeft echter niet mogen geschieden. Ik schrijf u nu enige letteren die ik vertrouw, dat gij elkander in handen zult geven, opdat wij tezamen staande in een Geest tezamen opgebouwd worden in Hem, die gedoogzaamheid met ons heeft.

Met broeder A. had ik enig verschil over de algemene aanbidding en vervolgens over de woorden, *Jeruzalem, Jeruzalem, Gij die de Profeten doodt en stenigt die tot u gezonden worden, hoe dikwijls heb ik uw kinderen willen vergaderen gelijk een hen haar kiekens onder haar vleugelen vergadert, maar gij hebt niet gewild*. Hij meende, dat het betekende, Jeruzalem hoe dikwijls heb ik U het eeuwig heil aangeboden, maar gij hebt het niet willen aannemen; - ik daarentegen verklaarde het zoals gij het vinden kunt in de randtekening van de Statenbijbel. Hoe dikwijls heb ik uw hulpeloze ellendigen, die gij verdrukt en misleidt, mijn heil willen bekend maken, maar gij hebt het mij steeds zoeken te beletten, in plaats van het Mij toetelaten.

A. kon dit evenwel niet aannemen, en mijn geliefde Echtgenote gaf hem te kennen, dat zolang hem de wijze, waarop de Christus gepredikt werd, niet klaar was, hij ook in andere stukken nog niet op de rechte grond stond. Evenwel blijf ik hem liefhebben, verwachtende, dat de Heere hem alles zal klaar maken op zijn tijd; en ik heb A. te lang in velerlei omstandigheden gekend en hem beproefd gevonden, om niet het beste voor hem te mogen afbidden van de Heere, hoewel het bij mij uitgemaakt is, dat het hem nog niet geopenbaard is wat het heet, wij zijn vrijgemaakt van de wet, daar dezelve gestorven is, onder welke wij gehouden waren.

Maar nu ter zake waarover gij schrijft, geliefde Broeder! Dat er 2 Cor. XIII geschreven staat, *opdat de macht van de Christus, als een tent, tabernakel, woning op mij of over mij zij*, mag verwerpen wie wil, hij verwerpt tevens de waarheid en troost, die deze woorden van de verstandigen geven, en dat er in de grondtekst Rom. VIII zoude staan, *de Geest bidt in ons*, is een openbare onwaarheid, het kan onmogelijk beter vertaald worden, als het reeds vertaald is,

³ De volgende 2 brieven zijn overgenomen uit: Toevlucht, door T. van Es, 2004. Uitgeverij De Groot Goudriaan, blz. 86

bidt voor ons, in onze plaats. Of de Geest bidt voor, voor ons met onuitsprekelijke verzuchtingen.

Bij de plaats Rom. VIII. 9, 10, 11 vergelijk voorlopig 1 Cor. VI.14, 2; Cor. IV, 14; Phil. III, 21. - 1 Cor. III, „ zie ik maar een tempel, *welke gij zijt*, zegt de Apostel, evenzo 1 Cor. VI, 19, 20 - ofschoon daar gesproken wordt van het natuurlijk lichaam, waaruit de mens uit zijn moeder geboren wordt. Zie v. 20.

Maar wat nu de kwestie zelve aangaat beschrijft gij uw gedachten daarover met deze woorden: 'de Geest woont in Christus ons hoofd, en in het gehele lichaam, maar zoals dat met hem verenigd is'. Gij stelt verder dat wij de Geest niet hebben blijvend in ons hart wonen, wel aan ons werken.

A.... hield deze stelling voor een schrikkelijke dwaling en beweerde schrijft gij, dat Gods Geest wel degelijk in een ieder bijzonder woont, te weten, in een ieder gelovige bijzonder, en dat deszelfs hart de werkplaats en de woonplaats van de Heilige Geest is; en dat A.... op 1 Cor. III, 16 zeide dat een ieder in het bijzonder een tempel des Heiligen Geestes is, en wel het lichaam van een ieder gelovige in het bijzonder.

Ik acht het een bijzonder kenmerk van genade te zijn, te mogen geloven dat des Heeren Geest aan ons werkt, zoals gij geliefde Broeder, dit geloven moogt; en ik ondervond en ondervind gedurig dat deze en die, waarachtige woorden voortbrengende, dezelve echter zo voortbrengt, dat hij tegen zijn eigene mening aan, zich door zijn eigene spraak openbaar maakt, dat hij niet is wat hij meent te zijn, en nog niet daargekomen is, wat hij meent reeds gepasseerd te zijn. Neem ik intussen alles tezamen, zo zie ik aan de een zijde gebrek aan leven een aan de andere gebrek aan licht, waar voorzeker de een of andere aan de zwakken gegeven ergernis, door de Satan gebruikt is, om sommigen weder naar het vlees te doen wandelen, die in de Geest begonnen waren; een schone gelegenheid voorwaar voor dezulken wien het kruis van Christus een ergernis is, en die niet ophouden, met hun oude lastering. Deze raadt de mensen aan dat ze God zouden dienen tegen de Wet (Hand. XVIII, 13) om de eenvoudigen te beroeren.

Geliefde B.... wees goedsmoeds, zonder het veellicht zelve te weten, zullen wij van achteren nog bevinden wat heil er uit al dat gebeurde bij moeder Imhof voor ons aan het opdagen is. Er ligt in dat stuk iets, waarmede de Paus, die sedert onheuglijke jaren zijn stoel nog behield in de Geref. Kerk, geheel de schop mede krijgen zal. En laat het uw enige beloning zijn voor al het hartzeer en de strijd, die u van wege deze kwestie is aangedaan, dat ik u mededeel de overvloedige vertroosting des Geestes die mij daaruit is toegekomen, zijnde het mij duidelijker dan ooit geworden, van waar de Duivel zoveel vlees voor geesteswerk en vrucht heeft weten uit te venten, en nog uitvent, hebbende door een aantal mensen, gelijk aan de Dienstmaagd waarvan wij lezen (Hand. XVI. 1618.) veel geschreeuw en geschrijf aangericht van de Heilige Geest, opdat zij noch anderen aan zichzelf ontdekt werden, en onze lieve Heere Christus, geloofd tot in eeuwigheid, achteraangesteld, achterwege gelaten, en zo vergeten zoude worden, terwijl diezelfde mensen evenzo weinig de Geest van Christus hebben, als des Heere vijandige Joden, met allen schijnbaren roem daarop, kinderen waren van de gelovigen Abraham, dien het is toegerekend in de voorhuid en niet in de besnijdenis. -

Gij bemerkt hieruit dat ik het volkomen met u eens ben, en evenwel zal het u verwonderen, dat ik in het behandelen van de kwestie, gebrek aan licht bij u veronderstel. Gij wilt toch wel dat ik u dit mededeel, en ik bid u uit de volheid van de liefde tot u, dat zo gij meent dat ik hierin miszie, gij mij evenzo confidentieel uw gronden daartegen opgeeft. Naar mijn licht en overtuiging bestaat het daarin, dat gij tegen A... ontkende, dat wij de Geest blijvend in onze

harten wonende hebben. Gij moogt daar uw redenen voor gehad hebben toen gij tegen hem overstondt, evenwel meen ik dat gij zulks voor mij en voor de Broederen niet ontkennen zult? en ik zie geen oorzaak om als men niet iemand de strijd moet aanbinden, niet zo tegen hem te getuigen dat men het volle woord des Heeren tegen hem houdt, als een scherp gewet tweesnijdend zwaard. Laat ons spreken en getuigen zoals wij van de Heere geleerd zijn; voert ons iemand iets tegen uit de Schrift, waaromtrent wij geen licht hebben, ofschoon wij gevoelen dat hij zulk een tekst in zijn leugen inhaalt; zo laat ons vrijmoedig zeggen: ik onderwerp mij letterlijk aan 't geen er staat, maar heb er op het ogenblik geen licht in, omvang ik dat, ik zal hierop het antwoord niet schuldig blijven.

B.V. Een gelovige zegt, *heb ik Christus, dan bekommer ik mij niet om mijn heiligmaking*. Daar voert iemand Hebr. XII, 14 tegen in. Zolang ik nu nog niet zie, dat de Apostel daar spreekt van het zich zuiver houden in de belijdenis van Jezus Christus in alle betrekkingen en alle omstandigheden, zolang ik niet zie dat mijn tegenstander met zijn schools stelsel, deze plaats tot zijn oogmerk verdraait, moet ik hem het antwoord schuldig blijven, onder protest dat ik mij aan die woorden des Apostels onderwerp en ze als des Heeren woord aanneem en omhelze, dat ik ze echter nog niet versta, maar dat hij ze verdraait op de wijze waarop de Duivel een goed bijbelkenner schijnt te zijn, listig genoeg, zoals blijkt uit zijn verleiding in het Paradijs en zijn verzoeking in de woestijn. Gen. III, 5. Matth. IV, 6. Luc. IV, 10. Cor.

Zegt hij dan, door wie het ook zij, *daar staat geschreven*, zo laat ons hem afslaan met een: *er staat wederom geschreven*. Matth. IV.7.

Dezen raad wilde ik u geliefde Broeder niet schuldig blijven, dat zo dikwerf gij iets hoort dat tegen de waarheid is, die in Christus is, gij uw oren open houdt en opmerkt waaruit het beweerde voortkomt en waar men er mede heen wil, en dat gij dan op de man af de logen in de ribben aanpakt, dat zij barst als een waterbel en dat gij niet van terzijde af dezelve bespringt, hoewel dit meer met uw karakter overeen mag komen, anders loopt gij gevaar van de waarheid half voortstellen tegen een logen die veelal schijnwaarheid heeft, en zo krijgt uw voorstelling gapingen (likken) waar de geslepen vijand met zijn gehele cavalerie op kan insabelen, en een slachting aanrichten, die het hele leger verstroot.

Ik schijn zeer vleselijk te spreken, laat mij u dan, hoewel gij mij verstaat 2 Cor. IV 1, 2 herinneren. Bij u opgemerkt heb ik dit in beide reizen dat gij met L. sprak, vooral op dien zondagmorgen, toen wij het hadden over de viering van de Sabbath, en mij dunkt dit is nu weder het geval geweest in uw redenen tegen Alb

Vraagt gij mij 'hebben wij de Geest blijvend in ons harte wonen?'

Antw. Ja waarlijk. Bewijs: Joh. XIV.16.17, Ezech. XXXVI.27, 2 Cor. 1, 21, 2 Cor. III, 3, Gal. IV, 6; 1 Petr. I, 2. Item. *Met Mijn Geest zal ik niet wijken van u noch uw zaad, noch van de mond van uw zaad. - Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet op zoude houden.*

Vraagt gij mij, of de Geest in een iegelijk gelovige bijzonder woont.

Ik antwoord: 'ja waarlijk'. Bewijs: 1 Tim. IV.14. Item. De zalving blijft in u. 1 Joh. II, 27. - Num. 27 vs 18 - 1 Sam XVI, 13. -

Vraagt gij mij of dat gelovigen hart een woon- en werkplaats is van de Heilige Geest.

Ik antwoord mede: Ja waarlijk. Bewijs: het geloof is een gave Gods, en met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid. Rom. X, 10. En wij hebben de Geest des geloofs. -

Vraagt gij of het lichaam van een iegelijk gelovige in het bijzonder een tempel des Heiligen Geestes is.

Ik antwoord verder: Ja waarlijk. Bewijs: Rom. XII, 1; bewijs ook uit 1 Cor. III, 16, 1 Thess. V, 23; 1 Cor. VI, 18-20.

Hoe, zult gij zeggen, zo zijt gij het dan met A.... eens? Dat zij verre. Ik heb boven gezegd dat

wij in één Geest zijn, en dat ik dientengevolge niet anders kan dan met u overeenstemmen. Maar ik wilde u duidelijk maken, waar de feil zit en heb de vrijmoedigheid gebruikt u zulks boven aan te wijzen. Gij wildet wat anders, Alb... wat anders. Gij Christus onzen Heer en wij in Hem. Hij in ons door het geloof hetwelk de Heilige Geest werkt, en door de Geest des geloofs alles in Hem, en zo Hij de onze en het Zijn het onze, ons toegerekend en geschonken in Hem.

A... wilde, wat hij er ook tegen inbrengt, *een werk*, een gewrocht des Geestes in ons, waaruit een heilig iets in ons ontstaan zou, bij toeneming, dat van Christus afvloeiende evenwel onvolmaakt, door de volmaakte heiligheid van Christus goedge maakt, en door Zijn kracht tot een zekeren grond van volmaaktheid gebracht werd, en dat dit een en ander door de Geest van de wedergeboorte in onze harten tot stand gebracht werd. De brave man in hem heeft hij daarbij gehouden voor een kind des Geestes, of voor de Geest - het stilliggen van de een of andere zonde was de grond waarop hij geloofde, en het bewustzijn van vorige zonden in tegenwoordige onvolmaaktheid, zijn Christus. Let wel, ik zeg niet, dat dit altoos zo bij hem is, maar zo vond ik hem de dag voor hij bij u kwam, en dat hij bij u niet anders is geweest, is mij gebleken.

Nu ontstond er dispuut - hij sprak uit zijn grond en stand, gij uit de levendige bevinding. Hij werpt u daarop een menigte schriftuurlijke gezegdens voor. Gij, in plaats van hem reeds te voren bekeken te hebben, doorziet niet waar hij henen wil, of waar hij vandaan komt, ontbloot hem niet, maar ontkent stijf en sterk wat er met zovele woorden geschreven staat, gevoelende uit het leven dat die plaatsen van de Schrift verkeerd worden aangehaald, maar u niet in staat vindende, zoowel hem als anderen oplossing van bedenkingen te geven, en gij vergat uw individualiteit, uw afzonderlijkheid; was u die klaar geweest, A... was op dien avond doorgevallen, terwijl gij nu wel de kracht, maar niet de duidelijkheid van de waarheid, zoals die in Christus is, tegen hem overstelde.

En hiermede hoop ik u alles duidelijk genoeg gemaakt te hebben. Gij zijt alle een in Christus; intussen, een afzonderlijk mens is Van Dam, een afzonderlijk Barbe, enz. Gij zijt afzonderlijk in Christus, ik afzonderlijk. Christus is de mijne geheel, de uwe geheel. Hij woont door het geloof afzonderlijk in mij, afzonderlijk in u.

Josua VII leest gij hoe de dief van het verbannene moest ontdekt worden. Josua deed Israëel aankomen naar zijn stammen, de afzonderlijke stam Juda werd geraakt, daarvan werd afzonderlijk geraakt het geslacht Zarchi; daarvan werd afzonderlijk geraakt Zabdi; toen kwam deszelfs familie man voor man, en afzonderlijk werd Achan geraakt. Zie die eenheid en daarin afzonderlijkheid. Evenzo 1 Sam. XIV vs 36-42. een eenheid waarbij de afzonderlijkheid verloren gaat, is niet wezenlijk, reëel, maar denkbeeldig of mystiek, zoals dezelve b.v. voorgesteld wordt, in dien ouden brief medegedeeld door onzen vriend W..., maar alles wat des Heeren is, is reëel, en wat des Geestes is, wezenlijk boven alle maar vergankelijke wezenlijkheid. Wij ademen allen één lucht in, nochtans gij ademt de lucht afzonderlijk in, ik afzonderlijk; één licht dringt door alle vensters, maar het licht afzonderlijk door uw vensters, doch mijn afzonderlijk, en is toch niet gedeeld of verdeeld, even zomin als de zon, welke gij afzonderlijk geheel ziet, ik afzonderlijk geheel.

Eén Heer hebben wij, nochtans is Hij de Heer van u afzonderlijk, van mij afzonderlijk. Eén Doop, nochtans gij hebt afzonderlijk de Doop ontvangen, ik afzonderlijk. Zo is het ook met eens Geestes deelachtig zijn. Wie dit overigens geheel zoude kunnen begrijpen, zoude God moeten begrijpen, of kunnen vatten Zijn alomtegenwoordigheid, waarbij Hij in alle Zijn schepselen onderhoudende inwerkt, in een elk naar Zijn wil. Zie hier dan de reden waarom ik de schriftuurlijke gezegden van Alb... in het afgetrokken genomen, verdedig, en evenwel met

u instem, omdat ik weet op wat grond gij staat, en omdat ik deze afzonderlijkheid er insluitende, geheel alsdan met u eens ben omtrent onze eenheid des geestes in Christus. -

Tot een begrip van het geschrevene en nog meerder duidelijkmaking van het geheel, herinner ik u de woorden van Paulus: 'als ik mij in gedachtenis brenge het ongeveinsd geloof dat in u is, hetwelk eerst gewoond heeft in uw grootmoeder Loïs, en uw moeder Eunice, en ik ben verzekerd dat het ook in u woont, om welke oorzaak ik u indachtig make de gave Gods die in u is door de oplegging van de handen.'

Voeg daar nu bij uit de Corintherbrief: 'dewijl wij nu denzelfden Geest des geloofs hebben, gelijk geschreven staat, ik geloof daarom spreek ik, zo geloven wij ook, daarvan spreken wij ook'. - En ten slotte: "En wij allen met ongedekten aangezicht in de heerlijkheid des Heeren (als in een spiegel ons beziende) worden na hetzelfde beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid als van des Heeren Geest." 'En God die gezegd heeft dat het licht uit de duisternis zoude schijnen is degene die in onze harten geschenen heeft tot verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods in Jezus van Christusaangezicht'.

'Wij hebben echter deze schat in aarden vaten opdat de overvloedigheid van de macht zij Godes en niet uit ons' 2 Cor. III, 18, Cap. IV 6, 7. "En zo is dan het geloof niet alleen een zeker weten enz. maar ook een zeker, een vast vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelium in mijn hart werkt (Cat. zondag VII 25.) dat niet alleen anderen maar ook mij vergeving van de zonden, eeuwige gerechtigheid en de zaligheid van God geschonken zij uit loutere genade alleen om de verdienste van Christus."

Nog een voorbeeld: Ik breng u een wond toe; gij zegt, ik ben gewond, zo is uw eenheid gekwetst; men vraagt u, waar zijt gij gewond? Gij noemt een lid van uw lijf, gij wordt daarop verbonden. Ziedaar de afzonderlijkheid van de leden in één lichaam, het gehele lichaam lijdt mede. Zondig met een afzonderlijk lid en zie, wat part er het gehele lichaam aan heeft. Wij gelovigen zijn wedergeboren uit Water en Geest; wij aanbidden God in Geest en in waarheid of dienen God in Geest. God heeft ons uitverkoren van de beginne tot zaligheid in heiligmaking des Geestes en geloof van de waarheid; hebben ontvangen de Geest uit God, opdat wij weten mogen hetgeen ons genadiglijk gegeven is van God; zijn afgewassen, geheiligd, gerechtvaardigd in de Naam onzes Heeren Jezus van Christus en in de Geest onzes Gods; zijn allen in één Geest tot één lichaam gedoopt, en allen tot één Geest gedrenkt. Wie in de Zoon gelooft, stromen des levendigen waters zullen uit zijn buik vloeien; dat is gezegd van de Heilige Geest, welke ontvangen die in onzen Heer geloven. Zo brengen wij uit de goeden schat onzes harten het goede voort, en bewaren het goede pand, bij ons neergelegd, door de Heilige Geest, die in ons woont. - wij zijn vele één lichaam in Christus, maar elkeen zijn wij malkanders leden, en hebben zo, elk afzonderlijk, een ieder gelovige op zichzelf gaven, de een heeft ze meer verscheiden dan de ander, na de genade die ons gegeven is, en elk deelt uit, uit des Heeren hand, naar zijn welbehagen. -

Ik geloof van de Heilige Geest eerstelijk dat Hij tezamen met de Vader en de Zoon waarachtig en eeuwig God zij.

Ten anderen dat Hij ook mij gegeven is, dat Hij mij door een oprecht geloof van Christus en aller Zijner weldaden deelachtig make, mij trooste en bij mij eeuwiglijk blijve (zondag XX). Zo komt gij dan ook tot een *iets in ons*? Dat zij verre, niet een iets, maar wij hebben de Geest Christi, wij in Gode, God in ons door de Heilige Geest. Daaraan weten wij dat wij in Hem blijven, en Hij in ons, dat Hij ons van zijn Geest gegeven heeft, en wie de Geest van Christus niet heeft, die is Zijne niet. Hieraan kennen wij dat Hij in ons blijft (namelijk) uit de Geest, dien Hij ons gegeven heeft; en dat ik niet Christus verborgen ben in Gode, daarvan heb ik het

onderpand des Geestes in mijn hart, daartoe heeft God de Geest zijns Zoons uitgezonden in mijn hart, die schreeuwt als de hongerige jonge raven, die van alles verlaten zijn, *Abba, Vader!* En die Geest getuigt met onzen geest dat wij kinderen Gods zijn. –

Hoe ontvangt iemand dien Geest? Niet uit de prediking van de wet, neen, maar uit de prediking des geloofs. Waar blijft die Geest als ik mij wentel als een zwijn in mijn zondendrek? Hij zucht in mij. Waar was Petrus' geloof in het paleis van Kájafas? Dat worstelt door zijn antwoorden heen, werd openbaar juist daarin dat hij zich vervloekt, en is klaar genoeg toen hij uitging en bitterlijk weende. –

Woont de Geest dan *in mijn vlees*, vraagt gij? Ja, lieve B... “Wat ik nu leve in het vlees dat leve ik in het geloof des Zoons Gods, die mij lief heeft gehad. Gij kunt uw vlees in genen dele afscheiden; zo het u maar klaar is dat ons in Christus Jezus alles toegerekend en geschonken is, door de geest des geloofs in Hem, volgens deze heilsorde. Hij zal het uit het mijn nemen en zal het u verkondigen. (Joh. XVI 14, 15.)

Neemt gij uw vlees in dien zin, zoals gij uit Adam zijt en in hem gerekend waart, het is juist als zodanig, als een arme zondaar, dat gij de ganse volheid van de vertroosting des Geestes van Christus in u behoeft; neemt gij vlees voor uw lichaam op zich zelve, gij zijt niet alles wat in en aan u is, met lijf en ziel tot in eeuwigheid van Christus' eigendom. - Als mens, als een schepsel Gods, bestaat gij uit lichaam en ziel, de zitplaats van de redelijke delen van de mens zijn het hart en de hersenen. Het niet te delen licht straalt in uw ogen en verblijdt het hart. Uw redelijke delen zitten u niet op de huid, maar binnen in u; daarop werkt die ene Geest des Vaders en des Zoons, delende een iegelijk mede naar dat Hij wil. God grijpt het hart aan, de geest Gods licht en straalt er in en van daar in het verstand, wederbaart door het geloof dat Hij ontsteekt de gehelen mens, en verheerlijkt Vader en Zoon, en zo Zichzelve in hem; zo maken Vader, Zoon en Geest inblijving bij ons stof, aarde en as. Joh. XIV 17-23.

Het is niet meer dan een schijnstrijdigheid als Paulus op de een plaats zegt: 'In mij, dat is, in mijn vlees, woont geen goed', en op de andere 'zo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw Geest, welke Godes zijn'; daar *wij zoals wij uit Adam zijn, met lijf en ziel* en al wat aan ons is, *vlees* heten, en *geest* zoals *wij als zodanigen de geest van Christus* hebben.

Voorts is er in de uitverkorenen evenmin scheiding tussen gaven en de gever, als er scheiding is tussen licht en deszelfs werking, waar het invloeit of instroomt, weshalven de gelovigen vervuld worden met blijdschap en met de Heilige Geest. God heeft Zijn geest in mij geblazen, alzoo werd ik tot een levendige ziel; trekt God dien terug, ik ben natuurlijk dood - worden mij neus en mond gewelddadig dicht gehouden, het beletsel tussen de levenslucht of geest in mij en buiten mij, zou mij doen stikken.

Jezus Christus is geworden tot een levendmakenden Geest. Hij is mijn leven.

Hoe ben ik Gods kind? Door de Geest van de aanneming (Rom. VIII.15.)

Hoe behoor ik tot Gods volk? Door eeuwige verkiezing in Hem, die door de eeuwigen Geest zichzelf voor mij geofferd heeft, en door ontferming die eeuwig is.

Wanneer is Christus in mij geopenbaard? Toen Gods gerechtigheid ook mij in de Evangelie geopenbaard werd. Uit geloof tot gelove. - Langs welken weg? Die niet geboren wordt uit water en geest, zal het Koninkrijk der Hemelen niet zien.

Hoe ben ik wedergeboren? Door het geloof Christi, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelium in mijn hart werkt.

Hoe leef ik eeuwig? Door de vereniging des geloofs met Christus, welke is de waarachtige God en het eeuwige leven.

Hoe word ik bevestigd en verzegeld in het geloof Christi? Door de Geest van Christus, die mij gegeven is, en in zijn Geest, in wien ik met Hem verenigd blijve, en in Hem blijve, en met Hem in Gode, die de Waarmaker van Zijn Woord is.

Hoe ben ik dan zalig? In lijdzaamheid des Geestes van Jezus; in bevinding waarin die Geest mij geeft vasttehouden aan de Onzichtbare, als zag ik Hem, en te bedenken de dingen die boven zijn, waar Christus mijn lieve Heiland is, niet aanmerkende de dingen die ik zie; en zo dan in hope, een hope van de heerlijkheid, die niet beschaamd, omdat de liefde Gods in onze harten is uitgestort door de Heilige Geest, die ons gegeven is. –

Zodan, ik geloof een heilige algemene Christelijke Kerk, gemeenschap van de heiligen, verrijzenis des vleses en een eeuwig leven.

Ik eindig. Eén Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van ons allen, die daar rijk is over allen die Hem aanroepen. Niemand kan zeggen Jezus den Heere te zijn, dan in de Heilige Geest. En daar is verscheidenheid van de gaven, doch het is één geest. Alles werkt in (het woord in het Grieks inwerken met macht) de een en dezelfde Geest, delende rond, een iegelijk in het bijzonder, gelijk Hij wil 2 Cor. XII. “En gijlieden zijt het lichaam Christi, en leden in het bijzonder.” vs. 27. Zal nu een mens, man vrouw of kind, zijnde een individu weten dat hij een lid is van het lichaam van Christi, het is noodzakelijk

1. dat hij in Christus gevonden worde, en

2. dat, zo wij het beeld volhouden zullen, het water, de Geest, en het bloed van Christus (ik spreek bij toepassing) in hem zij, in hem blijve, aangezien het lichaam van Christus niet verdorven kan worden, zijnde het reeds boven dood en zonde gezet aan de rechterhand des Vaders, naar de raad des welbehagens Gods over ons in Christus Jezus onzen Heere; Die eens komen zal om alle doden, die in Hem ontslapen zijn, op te wekken, en met ons in te leiden in het Paleis van de heerlijkheid der Majesteit van de glorie onzes Gods, die alles heeft welge-
maakt, Amen. Hem zij alleen de ere!

H.F.K

Utrecht 11 Juli 1835.

12. AAN DROST

Deze brief is eerder gepubliceerd in: J. van Lonkhuijzen, *Hernann Friedrich Kohlbrugge en zijn prediking in de lijst van zijn tijd*. Wageningen, 1905, bijlage B, blz. 1621. Ook te vinden in: J.K. Vlasblom, Kohlbrugge als prediker en pastor in zijn brieven, deel 1, blz. 38-47 (KOHLBRUGGE reeks, nieuw serie no. 4). In deze laatste uitgave wordt hij aangeduid als de brief aan Petronella Drost. In de versie hij Van Lonkhuijzen staat er alleen 'aan Drost' boven. Maar op blz. 157 van zijn dissertatie zegt Van Lonkhuijzen dat de brief 'aan de heer Drost' is.

Nu is in mijn bezit een Duits afschrift, in november 1932 gemaakt door Auguste Schaefer, waar hij op de voorkant schrijft dat deze brief gericht is aan Kohlbrugge's vriend Drost, gereformeerd predikant te Leiden! Deze aanduiding maakt het aannemelijk dat de brief niet aan Petronella geschreven is, maar w.s. aan Johannes Drost. Deze werd geboren op 21 april 1826 te Rotterdam en is overleden te Leiden op 30 december 1910. In 1850 werd hij Herv. kandidaat te Utrecht. Hij was lid van Ernst en Vrede. (zie A.C. Honders, Doen en Laten in Ernst en Vrede. 's-Gravenhage, 1963, blz. 27, 118 en 119) Hij stond te Almkerk (1851), Hellevoetsluis (1853), Rhenen (1856), Goes (1861) en Leiden (1868-1889 emeritaat) A. Schaefer kan dus bedoeld hebben dat Drost later dan de dagtekening van de brief predikant te Leiden was. (Met dank aan Prof. Dr. W. Balke, van wie ik de informatie over ds. J. Drost ontving) T. van Es.

Graag, zeer geachte Drost, voldoe ik aan Uw verzoek van 23 Febr. De eerste uwer vragen is deze: *Wat is er toch eigenlijk van een nieuwen mens, in verband tot de gewone voorstelling van een ouden en nieuwen mens?*

De benaming is Schriftmatig en is gebezigd door de Apostel Paulus, Rom. 6:6 en Eph. 4:22 en 24. Omtrent de toepassing van die benaming heb ik sedert 10 jaren tegen de gewone opvatting mij moeten verzetten.

De gewone opvatting namelijk, ook verwisseld met de benaming van oud en nieuw deel, welke laatste benaming de eerste schier verdrongen heeft, is uit de school van de Kerkvaders, welke alle monniken en dus dienaars van de Antichrist geweest zijn.

Deze hadden die opvatting ook niet het eerst van henzelven, maar veel vroeger was dezelve in de scholen van de heidense Filosofen ook alzo geleerd, en is dus van een heidense oorsprong.

De Hoofdstrekking van die heidense leer was, - die ook op de Kerkvaders overging - God te beschouwen en de ziel van het lichaam af te trekken. - De ziel werd bij hen op allerlei wijze voorgesteld als dat betere, 't zij van nature overgeblevene, 't zij van de Goden of van hun God gewerkt beginsel, hetwelk in lijnrechten strijd was met een ander beginsel in ons, hetwelk kwaad was. Het betere heette 'geestelijk, het tweede: 'stoffelijk' De hoofdzaak van alle Philosophie of practicale godvruchtigheid kwam daarop neer, om door beschouwing van God, of door geloof in dien God, of door vertrouwen op Zijn barmhartigheid gepaard met onthouding en zich zelfs geweldaandoening, de ziel, of dat betere, dat geestelijke in ons, tot de hoogst mogelijke bevrijding van het lichamelijke of stoffelijke of van dat kwade deel, en tot de hoogst mogelijke toenadering tot hunnen God op te voeren. Even deze zelfde opvatting ligt in alle godgeleerde opstellen en boeken, die er tot nu toe gedrukt zijn; - en het is daarom niet te verwonderen, dat bij rechtzinnigen en onrechtzinnigen deze of gene Heidense filosoof wordt voorgesteld als van christelijke gevoelens geweest te zijn, b.v. Secreca, Socrates.

Bij het noemen van zulke namen heeft men natuurlijk beweerd, dat er toch verschil was, want wie kon geloven, dat hij als Christen de Heidenen nog ten achter wezen zou, of nog een Heiden kon wezen, daar hij zich christelijk wedergeboren achtte?

Diezelfde opvatting ligt in ieder mens, zoowel als in ieder boek, in de wereldling zoowel als

in de vrome, in Thomas à Kempis zoowel als in Brakels Trappen des geestelijken Levens - vanaf de allereersten tot op onzen tijd, bij Kerkvaders, Reformateurs, Neologen en bij tegenwoordige vromen of onvromen. Niemand heeft mij ooit willen toegeven of het erkennen dat in Rom. 6:6 staat: 'Dit wetende, dat onze ouden mens met Hem gekruisigd is geworden'.⁴ Allen verstaan het of er stond: 'gekruisigd zal worden, of moet worden', en zetten dus in een 'moet', of in een toekomst, hetgeen de Apostel zegt dat geschied is. Allen lezen verder, en hebben gelezen en het uitgelegd, als of er stond: 'opdat het lichaam van de zonde te niet gedaan worde', en stellen ook dit in de toekomst, als iets waar men eindelijk eens toekomen zal (de een door de vrijen wil, de andere door de genade, de andere door geesteskracht of hulp, de andere door zelfkastijding) - terwijl de Apostel zegt: 'opdat het te niet gedaan zoude (niet: worden, maar) wezen'.

Allen lezen verder, alsof er stond: dat wij nu ons best moeten doen, om aan de zonde de dienst op te zeggen, - terwijl de Apostel niet spreekt van een oogmerk, dat God afhankelijk gemaakt zou hebben van ons doen of niet doen, maar van een gevolg ener oorzaak, welk gevolg mede door God daargesteld is, - zodat de woorden des Apostels hierop nederkomen: Wij zijn vrijgemaakt van de dienst van de zonde, en opdat wij daarvan vrij waren, is het lichaam van de zonde te niet gemaakt, en ten einde dat het lichaam van de zonde te niet gemaakt ware, is onze oude mens mede gekruisigd geworden.

Verder heb ik gevonden, dat men Eph. 4:22-24 altijd zo vertaald en gelezen heeft, alsof er stond: dat gij zoudet aantrekken de nieuwen mens, - dus als iets zoals het ook in de Catechismus van Heidelberg en van Luther is voorgesteld, dat dagelijks moet geschieden tot aan een zekere hoogte, - terwijl de Apostel zegt: 'Het is waarheid in Jezus, en zo hebt gij Christus geleerd, dat gij de naar vorige wandeling ouden mens afgelegd hebt; dat gij vernieuwd wordt, - dat gij de nieuwen mens aangedaan hebt.

De gewone tegenwerping is: maar als ik het toch niet zie, als ik het toch anders ondervind, hoe kan dat dan waarwezen? En men heeft mij zelfs meermalen schamper bejegend, of bespot of gehouden voor iemand die de zogenaamde volmaaktheid dreef, of de wet verwierp, dus óf beschouwd als een Antinomiaan óf als een Volmaaktheidsdrijver.

Daartegenin heb ik altijd geantwoord: *zo staat er geschreven, en gij moogt toezien.*

Vroeger, toen ik, schoon ik het honderdmaal gelezen had, ook niet las, wat er stond, - ben ik tot de vragen gekomen, waartoe gij nu komt en kon het toen even zomin rijmen.

In 1826 had ik, die nooit enig idee van bekering. Gods volk, of iets van dien aard gehad had, in een allerdiepsten weg en in benauwdheid van de helle de Bijbel voor mij, en in een punt des tijds schoot in mijn hart, dat ik niet beschrijven kan, - het was sneller dan de bliksem, en de verwen kan ik ook niet uitspreken, maar de woorden in die verwe, die gij in Jesaja 54:7-10 leest, heb ik toen gehoord en gelezen. Een wolk van diepen vrede was in mij en om mij heen, en alle mijn zonden waren van mij af. Ik sprak toen dadelijk zulk een spraak, dat de oudste vromen mij voor zeer oud in de genade hielden.

Zoo is het voortgegaan. Ik wies en nam toe boven anderen in de wet, en allen die mij gekend hebben, kunnen getuigen, dat ik hun of gelijk of te boven was, en velen namen zelfs aanstoot uit zo veel heiligheid, als ik voorstond, en nog meer daaraan, dat ik ze zo consequent

⁴ Kohlbrugge spreekt de taal van de Schrift. Er is een overgangsfase van de kant van de mens gezien, tussen het geestelijk ontwaken en het beginnend geloof in Christus. Zodra iemand in Christus gelooft is zijn oude mens met Hem gekruist. Zijn hele vorige levenswandel buiten God en tegen Gods Wet, verlaat hij en sterft daaraan, zowel als hij sterft aan de verwachting en hoop op de Wet. Dat een gelovige na de vereniging met Christus door de zonde gevangengenomen wordt, dat de zonde werkt in zijn lichaam en ziel, en volgens Paulus een bijwoner wordt in de persoon van de gelovige als in een tempel van Christus' Geest, is een andere zaak.

doorzette en beoefende. Dit heeft zo geduurd tot 1833. Na dien tijd kwam er een keer in mijn leven, en (kwam) bij mij de vraag: waarom is het mij dan zoo? - Ik ben toen in een weg gekomen, waarin het mij nog verwondert, dat ik niet vergaan ben. De openbaringen Gods en van Christus vermenigvuldigden en herhaalden zich allen morgen, eer de nacht nog voorbij was, en tot twee malen ben ik er toen nog weder uitgekomen, als bij een oorlapken uit de muil des Satans.

Bij de eerste reis had ik Rom. 7:14, bij de tweede: 'gij zijt om niet verkocht, gij zult om niet gelost worden'. Bij de eerste werd mij Gods gerechtigheid geopenbaard, bij de tweede leed mijn gerechtigheid totale schipbreuk. Dat heb ik er bij geleerd:

1. Dat men in goeden ernst voor de wet en alle heiligheid zijn kan, en er zich ook practicaal op toe leggen, - en toch geen inzien hebben noch van wet, noch van zonde, noch van ellende, noch van onmacht, noch van geloof, noch van genade en integendeel allerlei zonden en gruwelen begaan kan, zonder er bijzonder mee te doen te hebben.

2. dat, waar genade is, men zulks te zijner tijd met alle hevigheid te ondervinden en te zien krijgt.

3. dat alle tegenwerpingen, die men in zulk een weg maakt, alleen door het hart verzonnen worden, om naar vlees te blijven wandelen en dus de liefde Gods, de genade Jezus Christi, en de gemeenschap des Heilige Geestes in eigengerechtigheid van zich af te houden.

In somma, dat wij er op uit zijn, God de Heere en Zijn wet dood te maken en ons zelf te handhaven met ons werk, - en dat wij voor deze onze bezigheid verzonnen hebben Gods gehele Wezen en waarheid en doen te verknoeien in onzen leugen, en van alles de schuld te werpen op God, - en dat wij met onze vroomheid wel de Heere aan het kruis kunnen slaan, maar met alle geklets van genade tegen de barmhartigheid vergiftigd vijandig zijn en dezelve voor ketters, duivels en vermoordend houden.

Ik heb lang volgehouden, om met de wet in mijn hand tot de volmaaktheid te komen, en te strijden tot de bloede toe. Ik zonk er daarbij al dieper in, en waar ik niet dieper kon, maar ver beneden de Duivel verzonken lag, maar, in mijn verlorenheid en radeloosheid is de Heere mij ontmoet en heeft mij gezegd: *Zoals gij zijt, zo zijt gij Mij heilig; daar niets af, daar niets toe!*

Dat was mij onverwacht, ongedacht. Ik zag een Lam ter rechterhand van de Heerlijkheid, - en daar heb ik afstand gedaan van de wet, van alle heiligheid, van al mijn weten van goed en kwaad, van mijn wedergeboren, bekeerd, vroom zijn, van mijn God kennen, God beschouwen, van alle godsvrucht, van alles wat vlees heeft en geeft en werkt, en nu is mijn enig heil in de hoogte en in de diepte: MET ONS GOD, en dat Hij is, is mijn eeuwige, enige vreugde en vrede en leven, en blijdschap en Evangelie en wet en gebod, - al het andere acht ik, gelijk mijzelfen, stof en nul.

Die gelofte heb ik aan de Heere gedaan, dat zo Hij er mij ooit uithaalde, ik allen, die 't horen wilden, zou leren en verkondigen, dat Hij goddelozen rechtvaardigt en dat Jezus de enige Gezalfde, de in vlees Gekomene is. Die gelofte heb ik betaald, en zal ze betalen, zolang ik in dezen tabernakel wezen zal, - maar zij zijn mij met hopen tegen geweest, zodra ik heb begonnen Gods wet te bewaren.

Dat had mij toch dronken gemaakt van troost, dat, toen ik vanwege mijn ongerechtigheden niet zien kon, toen zij meer waren dan de haren mijns hoofds, en mijn harte mij verlaten had, toen mijn melaatsheid met haar plagen tot op het hoogste gestegen was, de Heere tot mij zeide, Gij melaatse zijt rein! gij hebt den ouden mens afgelegd, uw oude mens is medegekruisigd, gij hebt de nieuwen mens aangedaan.

En wie was ik, dat ik niet geloven zoude, wat de Heere mij zeide? En of wel van toen af de Duivel opnieuw met alle woede telkens mij uit dat woord zocht te dringen, zo is toch dat

woord, waaraan ik in al mijn verklagen ben blijven hangen, sterker geweest dan alles, wat tegen mij was, - en dat woord is mijn stok en mijn staf en lamp voor mijn voet.

Wat ik u mededeel, deel ik mede tot voorbeeld, niet om wat van mijzelf te vertellen; want toen ik mijn weg verloren heb, heb ik des Heeren woord blijvende in van de eeuwigheid bevonden.

Maar wat meent nu de Apostel onder Oude mens? De gehelen mens, zoals hij lijft en leeft, denkt en werkt voor God, om weder bij God te komen. Dus dien mens met zijn godsdienstige gezindheden en werkzaamheden, zoals hij er op uit is, om weder zalig te worden ten koste van God en van zijn wet.

Ik wil dit wat naderbij halen.

God schiep de mens *in Zijn Beeld* (zie de kanttekeningen). Daar Gods Geest is, is Zijn beeld: de afstraling Gods, de uiting van Zijn Wezen, Zijn heerlijkheid. Uit die heerlijkheid, uit dat beeld is de mens uit, hij is dus *de plaats uit*, waarin God hem schiep, alzo totaal goddeloos, zodat er gene vezel van verbintenis meer is van hem aan God. In zulk een uit het beeld uit zijn, in zulk een geheel ontgoddelijkt zijn, zo gans buiten zijn plaats, neemt de mens de wet op, en wil zich met de wet verder in de plaats wringen, waarin hij vroeger was. Hij bedient zich daartoe niet alleen van zijn vermeende kennis van goed en kwaad, alsof hij wist, wat goed of kwaad was, maar hij meent ook nog de gelijkenis Gods te kennen en zich met de wet te perfectioneren, om de oorspronkelijke gelijkenis het naast bij te komen, en het beeld zoekt hij in zich hersteld te krijgen, in plaats dat hij erkenne, dat het beeld Gods nooit in hem, maar hij in den beelde Gods geschapen is geweest, en dat hij weder in dat beeld in moet. Om dat nu te bereiken rukt hij de gehele waarheid Gods naar zich toe, die God hem gaf, om tot God te komen, zet zich in de hemel en God er buiten. Dit noemen de Apostelen: *ijdele (vorige) wandeling*.

Men is wedergeboren gelijk Nicodemus, voordat hij de Heere hoorde; men is bekeerd gelijk Paulus, voor hij naar Damascus ging; men is uitverkoren, gelijk het volk dat in de woestijn omkwam, en niet in de ruste inging; heeft geopende ogen als Bileam, en alles gekregen op één dag gelijk Saul; - en dat die mens verdorven wordt (Eph. 4) is openbaar, want hij werpt in de nacht om wat hij overdag opbouwde, en bij dag, wat hij 's nachts opbouwde. Zijn begeerlijkheden zijn altijd zich nevens God staande te houden, en zijn van de uitgebreidste invloed op het zinnelijke en lichamelijke, en hij laat zich verleiden van de een leer tot de andere, want hij is altoos verdwaald, en daarom te meer ingenomen, hoe geestelijker en goddelijker hij met as gevoed wordt.

Oude mens noemt de Apostel, - nemende daarmede in een woord tezamen 's mensen toestand opzichtelijk God, - in de val uit de heerlijkheid, - in zijn pretenties daarna met de wet, en in zijn Joods tegenchristelijks bestaan, - en in alle uitvloeiselen daarvan zichtbaar in de letterlijke overtredingen of in het oog springende werken des vleses.

Die oude mens is mede gekruisigd. Onder deze figuur worden wij zelf dus verstaan in onze werkzaamheid jegens God buiten de heerlijkheid Gods; medegekruisigd voor al deszelfs eer de smaaddood ingegaan, en alle vloek, schuld en straf en dood en verdoemenis is van ons af; want die mens is daar op een gans legale wijze ten onder gegaan, ten onder gebracht, te niete gemaakt met dien en diens vlees, die vlees werd, en in vlees leed om ons tot God gebracht te hebben.

Zonde is alles, wat buiten die heerlijkheid gedacht of gedaan wordt, het heette dan godzalig of goddeloos naar onze moraal. Lichaam van de zonde is hier die gehele tezamenomvatting van al het zichtbare dat het onzichtbare schijnt te logenstraffen - Zonde dienen is niet: wellust dienen, in een bordeel zijn, maar ons dienstbaar stellen aan welke betrekking ook, 't zij zij

hemels of hels heette, welke een andere wezen zou dan de betrekking van in de plaats te zijn, welke alleen gerechtigheid is in de ogen van God:

Zet eens alles zo tegenover elkander:

(Wet)	(wij met de wet)
Oud Verbond	Oude mens
Nieuw Verbond....	Nieuwe mens....
God zelf	Met ons God

en dan verstaat gij vanzelf, wat, 'nieuw mens' is -: met ons God, of: Emmanuel, de gemeenschap met de Vader en de Zoon. Onzen Heere Jezus Christus hebt aangedaan, zegt de Apostel, Rom. 13:14, en bedient u niet van des vleses neuswijsheid tot begeerlijkheden, dat is: tegen deze enige waarheid Gods bedenkingen op te werpen, die alleen daaruit voortkomen, dan men liever als uit werken van wet wil rechtvaardig geacht en aangenomen worden, in plaats van als goddeloze, die radeloos is, omdat hij beeft voor Gods woord, maar niet weet, hoe het overeind komt.

De vrees, om dat alzo te erkennen en zich daaraan te houden, wat er geschreven staat, is bij allen en niettegenstaande alle bekommering een bewijs, dat men met alle angst en strijden er tegen, de zonde, zijn eigen lust en genot liever heeft dan Jezus van Christusgenade, Gods liefde en des Heilige Geestes gemeenschap, en vandaar dan de och's en de ach's, en dat de vrede toch enkel bitterheid is.

In mijn boek over Romeinen 7 kunt gij zien, hoe het met het 'Ik ellendig mens' staat, dat wat dieper gaat als de gewone och's en ach's - daar gaat het om God en om Zijn wet; de gewone och's zijn uit spijt, dat de eigen gerechtigheid weder te kort heeft moeten schieten.

Christus is Gods Beeld, zegt de Apostel. 'Weder in het beeld in' - is dan in Hem gevonden geworden te zijn.

Afgelegd hebben en aangedaan hebben de ouden en nieuwen mens drukt de Apostel op een andere plaats ook zo uit: Is iemand in Christus Jezus, die is een nieuw schepsel, het oude is voorbij gegaan, ziet het is alles nieuw geworden; en: ZIJN maaksel zijn wij, geschapen IN CHRISTUS JEZUS in goede werken, welke God te voren bereid heeft, opdat wij er in zouden gewandeld hebben.

`Nieuw mens' zijn wij dus, zo wij Code gelovig zijn geworden, en dat er gezegd wordt, dat wij dien aangedaan hebben, geeft te kennen, dat wij die betrekking, die gesteldheid onder dat nieuw verbond niet zelf gemaakt hebben, maar dat het een rein maaksel van 's Heeren barmhartigheid en ontferming is, en het duidt aan dat het als een kleed is vol gestikt van bedekkingen, van genade, van vrucht des Geestes, van de gehelen zielenarbeid Christi, van het gehele maaksel Gods, - compleet zoals de eeuwig blijvende, heilige wet Gods is en het hebben wil, - over onze totale naaktheid heen.

‘Vernieuwd worden’ is: toeneming in de kennis van de ingewanden Gods, van Zijn gerechtigheid; toeneming van bevinding, hoe wij in de Heere Heere gerechtigheid hebben en sterkte, en hoe Hij altijd bij ons is en in ons, en ons als met een tent bedekt en geschikt gemaakt heeft tot alle goed werk, en ons zijn wil doet doen, en zijn geboden bewaren, niettegenstaande alle onze miserie, en ongeschiktheid en nulliteit.

De nieuw mens is: *naar God geschapen*. De Apostel zegt: dat hij het is. Zoals Rom. 8:27 ook staat: ‘naar God’, en wil zeggen: geheel overeenkomstig Gods wet, raad, voornemen, gelijk hij alles in Christus gewrocht heeft, - welbehagen.

In gerechtigheid is hij geschapen, zodat hij door God is geschapen geheel in dien stand, die in de ogen Gods recht en goed is. –

In zuiverheid van de waarheid, zodat wat hij is, waarachtig reëel is, zodat er niets bij of

afgaat, en hij gans volmaakt en volkomen is van denken en doen, wat ook de aanklager van de broeders er tegen meent te kunnen inbrengen.

Bij wien, nu de twee grote vragen liggen en leven: waar blijft de wet? en: waar blijft de zonde? –

Wien het om God, zijn wil en wet te doen is, - die neemt het aan om niet en houdt het vast in eeuwige vertroosting des Heilige Geestes, en hij ziet zich omgeven en aangedaan met alle vrucht des Geestes op grond van het in vlees gekomen zijn van Jezus Christus, op grond van Zijn mede opgewekt en mede gezet zijn met Hem in de hemelen, - en alles is hem bij de hand op grond van alle de overdierbare beloften Gods, 2 Petr. 1:4. Wat hij ziet, is dood; wat hij bevindt, is eeuwige trouw en goedertierenheid, een aaneenschakeling van wonderen van ontferming, genade en waarheid.

Omdat ik van mijn eigen niets heb, heb ik alles; omdat ik niets weet, weet ik alles; omdat ik niets kan of vermag, vermag ik alles in Christus, die mij in Zich machtig maakt tot alle dingen. 's Mensen hoogmoed is oorzaak van klagen over alles. Die waarachtig verloren is, het gaat hem om God, en hij is behouden en smaakt en ervaart en looft de zaligheid Gods, de Naam onzes Heeren Jezus van Christus te midden zijner verlorenheid.

De Heere heeft gezegd, dat die in de Zoon gelooft, niet sterft. Voor het gezicht van de ogen is het evenwel zoo, dat de dood hem breekt en overwint, en evenwel is het niet zoo, maar in zijn sterven overwint hij de dood en de duivel, gelijk hij ook reeds lang dood en gestorven is, voordat hij sterft, en al lang bij de Heere is, voordat hij bij de Heere komt; evenzo is het met afgelegd hebben van de ouden mens, en het aangedaan hebben van de nieuwen mens. Wie niet ziet, *en gelooft*, heeft het.

Mag ik het geloven? Ik moet, vanwege mijn anders zware ellendigheid, - nog meer vanwege God, die geen ellendigen, die 't om zijn wet te doen is, bedriegt. Wie 't niet gelooft, loochent tot daartoe de Vader en de Zoon en rookt aan zijn eigen garen.

Te zeggen, dat God als in de modderpoel nederdaalt: - God doet meer. Dat is het wonder van de schepping zijner genade: te midden van zonde, duivel, dood en wereld zet hij een mens te midden van zijn onheiligheid in heiligheid Gods, in volkomenheid voor zich in de Geliefde, en heeft er een eeuwig welbehagen in, - en laat lopen de weg zijner geboden, wat niet lopen kan, - en de boze vat hem niet, en geen dood kan hem bij, en geen wereld krijgt hem neder, want hij is in de Cherubim en in de raderen, 't gaat al recht voor zich heen, vrijwillig in dat land⁵ en vol van blijdschap, en vol ogen in donkerheid en doodsbenaauwdheid, - 't is vrezende beven en klapwieken, - gezicht en handen en voeten bedekt, zodat men zijn eigen gang niet ziet, - 't is gehoorzaamheid uit vrijwillige liefde, want in zulke raderen is de Geest.

Vaarwel. De genade onzes Heeren Jezus van Christus met u.

Uw vriend en dienaar H.F. KOHLBRUGGE.

Utrecht, 12 Maart 1844.

⁵ Een zinspeling op Ezechiël 1, waar de raderen in het land Israëls onder het gezag van Immanuël voortgaan

13. De heiligmaking door Kohlbrugge in het juiste licht geplaatst.

De leer van de heiligmaking werd in de tijd van Kohlbrugge en Da Costa op een wettische leest geschoeid. De nieuwe mens moet zoveel deze kan, naar Gods wil leven en wandelen. Op zich een waarheid, maar in de praktijk loochende men het sterven aan de wet door de wet om alzó Gode te leven. Het leven in Christus, uit Christus en door Christus is alleen tot eer van de Vader, indien men een lijdende Borg gelijkvormig wordt. Zonder gelijkvormigheid aan Hem is de heiligmaking speculatie.

Iemand die een levenslange worsteling hiermee heeft gehad is Willem de Clercq. Een en ander is beschreven in: *De Heiligmaking van Willem de Clercq, 1795-1844*, door Gerrit Veldman. Hij schrijft o.a.

... Toen werd het 18 oktober 1843 en die dag kwam de Zwitserse predikant César Malan bij hem [=Willem de Clercq] logeren. 's Nachts sliep hij onrustig. "Steeds wilde ik Kohlbrugge's Malans redeneringen op elkander passen."⁶

's Woensdags ging hij voor het eerst weer naar het bureau, ondanks de felle herfstbuien. 's Avonds was er bij hem thuis een meeting rond Malan. Donderdag voelde hij zich weer niet goed, maar vrijdag was hij weer een stuk beter en 's avonds voelde hij zich 'gereed en zelfs verlangend' om Malan nog een keer te horen.

Maar Malan beviel hem niet helemaal. Hem hinderde: "*Dat toenemen [in heiligheid] waarvan M. gedurig sprak.*" 's Maandags lag hij 's morgens op zijn bed "weder geestelijk te woelen te passen en te meten", totdat zijn vrouw hem aanraaide om op te staan. Hij wist niets beter te doen dan aan Kohlbrügge te schrijven over wat er gebeurd was en aan Malan een briefje mee te geven om hem bij Kohlbrugge te introduceren.' Maar zijn opzet mislukte, want hoewel Malan in Utrecht hem het briefje van De Clercq gezonden had, was Kohlbrügge niet bij hem gekomen. De Clercq dacht nu dat Kohlbrügge Malan niet had willen zien, omdat hij hem veroordeelde en hij vreesde nu ook zelf weer het slachtoffer te worden van allerlei moeilijkheden en hartverscheurende veroordelingen van de kant van Kohlbrugge."

Daarom wachtte hij met angst en beven op bericht van Kohlbrügge en diens stilzwijgen was hem en Steven beiden 'moeilijk'. Wel kwam er op 7 november een brief van Barbe, die altijd impulsiever en scherper reageerde dan Kohlbrugge, waardoor De Clercq in een grote strijd raakte. 's Avonds zei zijn vrouw hem opnieuw dat het hem "te doen was om door hem & K, zalig te worden gesproken".

De volgende dag bleek het hem in een gesprek met Steven dat hij Barbés brief niet helemaal goed begrepen had. Toen hij kort daarna via vrouw De Bruin ook een brief van Kohlbrugge kreeg, kwam hij tot rust. "Het briefje v. Kohlb. was mij ook zoo aangenaam het was gul, de brief van Barbe wierd mij nu ook duidelijk."

Anders dan verwacht onthield Kohlbrügge zich van rechtstreekse veroordelingen, alleen: "Op alle uwe verdere gulle mededelingen," schreef hij, "wacht ik naderhand nog een andere even zoo gulle mededeling."

Da Costa had eens gezegd: *Kohlbrügge kon stilzitten en afwachten* en juist daardoor ging er zo'n magnetiserende kracht van hem uit. De Clercq moest antwoorden, hij moest gehoor

⁶ Dr. César Malan was een goede bekende in de Reveilkringen. Hij publiceerde in 1826 een Franstalig boekje, wat door Kohlbrugge werd vertaald in 1830: *De tweede blinde Bartimeüs*. In de vertaling van Kohlbrugge liet deze het 4e hoofdstuk over de Heiligmaking weg. K. dacht daar anders over. Later distantieerde K. zich van het hele boekje. Zie brieven van Böhl over Kohlbrugge, nr. 44.

geven aan Kohlbrugge's oproep om zijn zonde te belijden. "Ik had geen rust voor ik het deed, toch wat kan er van die Correspondentie komen. Men neemt toch altijd zich zelve op, wil zeggen: Ziet ik ben wel zondaar, maar geloof toch. Het geeft op 't laatst verwarring & - men weer nier hoe men het heeft. - Men wenscht zou opregt mogelijk te schrijven – en toch."

Bijna een maand moest hij op Kohlbrugge's antwoord wachten. Op 11 december kwam de brief van Kohlbrugge, die zijn best had gedaan zijn opvattingen nog eens duidelijk uit een te zetten. "Wat is geloof? De onderhouding van Gods geboden, -- zo schreef ik aan uwen broeder. Ik heb niet geschreven dat wij door het geloof Gods geboden onderhouden, of in Gods geboden wandelen door het geloof — neen, het wandelen in Gods geboden dat is geloof." Dat was in andere woorden hetzelfde wat hij altijd sinds 1833 geleerd had: de heiligheid, het onderhouden van Gods geboden dus, kwam niet uit het geloof voort, maar was met dat geloof een feit!

De Clercq had dat volgens Kohlbrugge nog steeds niet begrepen. Hij had volgens Kohlbrugge zichzelf het wandelen in Gods geboden nog steeds als een eis willen stellen en daarin had Kohlbrugge gelijk. "Gij vat het op van de hoogte waarop gij het beschouwt [namelijk: de heiligmaking als proces in de mens; hiermee ontkende Kohlbrugge dus De Clercqs veranderende ideeën sinds 1833!] -- en ik heb het geschreven tegen al dat Pythagorische marskramen met heiligmaking." De Clercq moest eindelijk eens ophouden om steeds zijn eigen heiligheid te onderzoeken en om zich aan de hand daarvan af te vragen of hij wel genoeg geloofde. "Niet praten, niet speculeren, maar doen wat God zegt." Verder hoefde hij zich nergens om te bekommeren, "want zijn Woord is 't dat scheidt hemel en aarde; daaraan ons gehouden en Hij zal 't maken."

Volgens De Clercq was hij het hier 'innig mede eens' en had hij dit alles altijd al zo gezien.

14. Kohlbrugge's visie over de wettische heiligmaking bij Reformtoren en oude Theologen.

Kohlbrugge weerlegt hen niet ten aanzien van de leer van Rechtvaardigmaking door geloof. Maar hij toont de Roomse zuurdesem aan die bij velen van hen overgebleven is. Geheel in de lijn van Paulus in zijn brief aan de Galaten. Sommige oude theologen zijn rechtzinnig in hun woorden, maar de Evangelische kracht van Christus ontbreekt. Anderen kunnen zich soms wel wettisch uitdrukken, maar hun praktijk en levenheiliging was op zuivere geloofswortel gegrond, namelijk de Geest van Christus, Die hen vormde naar de wil van God de Vader. Ieder naar de mate des geloofs hem gegeven.

Gedateerd: 1 december 1835

... Maar waar vindt men dat in de boeken?

Heiligings-systemen, ja, maar geen opgaan in alles 'eis auton' (Grieks: in Hem). En voor zoveel de kerkhervormers dit gepredikt hebben, waren zij *getuigen Gods*, en met wat zij er bij gelapt hebben, hebben zij, zowel als die van niets dan van hervorming dromen, hun eigen werk, toen zij maar even aan het bouwen waren, weder afgebroken, menende dat zij de wederdopers, antinomianen, pelagianen enz. enz. met Mozes bevechten moesten.

Zo heeft de duivel half gewonnen spel gehouden in de protestantse kerk, heel spel in de Roomse... Lees eens de tractaatjes van Musevoet, die Perkins vertaald heeft, achter Perkins, ja Perkins zelve, en gij vindt ook bij hem het zuurdesem der eigengerechtigheid overgebleven. En Musevoet levert u een gehele methode hoe gij uw leven in hemelse of goddelijke meditatieën besteden zult.

En vanwaar komt dat heirleger van Remonstranten reeds zoo vroeg? En waarom wist professor Saravia den volmaaktheidsdrijver Coolhaas of Coornhert (hoe heette hij ook?) niet neer te sabelen? Ach welk een lang dispuut en wat geschrijf? Waarom pakte men Arminius niet in de ribben aan? Waarom was de Delftse en ook de Haagsche Conferentie meer het gelove predikende dan de Dordtse Synode?

En waarom heeft men zich laten verschalken en afbrengen van de *justitia Christi* tot de predestinatie, waardoor de Synode van 1618 zulk een ongelukkige houding heeft verkregen, moettende de Remonstranten uitwerpen, waar zij met de prediking der *justitia Dei et Christi* (rechtvaardigheid Gods en Christus) de Remonstranten op den loop gejaagd zou hebben, en veler monden voor het toekomstige gestopt waren geweest?

En nu de vrucht van die Synode, de Staten-Bijbel, met de eigenlijke betekenis der Griekse woorden op den rand, en een systeem in den tekst. En kanttekeningen, voor zooveel als de praktijk der godzaligheid, waarbij de eigenlijke essence van de paapse leer weder is ingemengd.

En daarop Voetius, (lees zijn *Politica*), Brakel (lees zijn opstel over de waakzaamheid), de oude Brakel (de Trappen des Geestelijken Levens), Sara Nevius (de Zoekende Ziel gebracht tot Jezus), Lodenstein, Mej. Schuurman en Labadie (lees de uiteinde van zijn gemeente bij Fokke Sjoerds, Kerkel. Geschiedenis) vormen tezamen een godsdienstig kransje te Utrecht, om te bidden en om te bemediteren een hervorming der kerken; hoe was hunne leer, en wat is er van die hervorming geworden?

Nu Witsius, om te zwijgen van de Coccejanen !!! en hun schandelijke leer en gedrag aangaande het gebod van den Sabbath! om van hunne vleselijke exegese der profetieën te

zwijgen. Maar Witsius tegen de Antinomianen..., waarin hij dingen van hen vergoelijkt of refuteert, stellingen die ik niet de moeite waard zou achten, ze zelfs te noemen, zoo walgen zij iemand, die het gevoelen Christi heeft...

Zal ik verder gaan, - lees de meeste voorredens van de oude Theologische Geschriften! En dan uit den tijd van Groenewegen en zijn verdediging van Eswijler.

Eindelijk de oefening van Kuipers en het bekeringswerk te Nijkerk, enz. Dan de quasi-opwekking in het laatst der vorige eeuw, en nu wat er sedert hier in het land is voorgevallen.

De Joodse Hervorming onder Da Costa en Capadoce. Zet bij dat alles tot resumé wat gij zelve schrijft: reeds vroegtijdig heeft men onder ons het wezen des geloofs verminkt en de duivel heeft zijn schip door het halve Pelagianisme doorgestuwd en het op het hele Pelagianisme en Socinianisme vastgezet.

En dan nu ene afscheiding onder Scholte. Waarlijk ik zou de met Stefanus, den martelaar, van het geheel van kerkhervormingen en kerkreddingen geen ander getuigenis weten af te leggen, dan hij van de gehele kerkgeschiedenis van Abraham af tot op zijnen tijd toe heeft afgelegd.

Wat is nu de somma der zake? De Heere heeft eens gebouwd een eeuwig huis in de hemelen en bouwt er al aan voort met louter van allen verworpene stenen, en toch heeft hij het eens voor al geheel afgebouwd, en het overige is toevoeging. Sedert heeft Hij al afgebroken, en de mensen geven den moed niet op met te bouwen en Hij niet met af te breken en van het afgebroken stenen te verkiezen, die Hij in Zijn gebouw voegt naar Zijn zin.

Verder komt alles neer op 1 Kor. 3:12-15. *Het Woord Gods blijft in der eeuwigheid.* Amen

Niemand vatte dit op alsof Kohlbrugge de Hervormers kleineerde. In een preek over Psalm 45:16-18 zegt hij:

Wat doet nu Christus met Zijn kinderen? ***Hij zet hen tot vorsten over de ganse aarde.***

Laat ons wel bedenken dat ook wij grote vorsten zijn. Hebben niet Petrus en Paulus de wereld geregeerd tot op de huidige dag, eerst met hun prediking, later met hun brieven? Zo ook de andere apostelen die de Heere Christus op de troon heeft gezet om te oordelen de twaalf geslachten Israëls, dat is gans Israel, bestaande uit Joden en heidenen? En zeg mij, wie heeft van de tijd der Hervorming aan de wereld geregeerd? Zijn het niet Luther, Calvijn, Melancton? Waren dat vorsten die met zwaard en beul kwamen? Of die met Gods Woord en met het gebed alles regeerden? Dezulken mogen soms miskend worden, maar zij regeren toch.

15. Bedankbrief voor het beroep naar de Hervormde Gemeente te Zoutelande

Toen Dr. H.F. Kohlbrugge in mei 1865 door de kerkenraad der Hervormde Gemeente te Zoutelande werd beroepen, had hij reeds enkele malen in Nederland predikbeurten mogen vervullen. Tevens oefende hij vanuit Elberfeld niet alleen in Duitsland en Nederland, maar ook ver daarbuiten een steeds grotere invloed uit. In dit licht lijkt het beroep naar het kleine Zeeuwse dorp Zoutelande een tamelijk onbelangrijke gebeurtenis, maar dat was het niet, noch van Dr. Kohlbrugge zelf, noch voor zijn talrijke vrienden en leerlingen. Het werd ervaren als een rehabilitatie en eerherstel van de man wiens toetreden tot de Ned. Herv. Kerk ruim dertig jaar eerder op willekeurige en onrechtmatige wijze was belet.

Toen Kohlbrugge dit beroep ontving, sprak hij de volgende woorden: 'Nu zie ik, dat God trouwe houdt, want toen in den tijd mijner vervolging de mensen mij raadden aan de Afscheiding deel te nemen, zeide ik: God zal mij recht geven, al wast in 't kleinste dorpje aan de zee.' Ds. G.J. Gobius du Sart, destijds predikant te Arnemuiden, had een werkzaam aandeel in de totstandkoming van dit beroep. Dit feit is, bekend geworden uit een brief die mevr. M.W. Gobius du Sart-Schorer schreef aan de heer Jean Louis Bernhardt te Utrecht naar aanleiding van het overlijden van haar man op maandag 29 mei 1865.

Zij schreef: 'Op den sterfdag van mijn Gobius is Ds. Kohlbrugge te Zoutelande, hier op het eiland, met agreatie van den Koning beroepen. Dit heeft mijn lieveling nog met den Kerkeraad veertien dagen vóór zijn dood in orde gebracht, maar ook dit hebben zijn ogen niet mogen zien!'

Eén van zijn laatste woorden voor zijn overlijden waren: 'Wat zal Ds. K. zich nu verheugen, nu heeft hij een beroep!'

Eerwaarde Broeders!

Uwen brief waarmede gij mij, onder goedkeuring van den ambachtsheer, in de vreeze Gods tot Herder en Leeraar beroept van de u toevertrouwde gemeente, heb ik in goede orde ontvangen. Weest verzekerd, dat ik denzelven met een diep gevoel van dankbaarheid tot den Heere, gelezen, en met heilig vreezen en beven voor Zijn aangezicht beweegd heb.

Als in 1845 de Heer van Zuijlen van Nijevelt, toenmaals Minister van E. mij vroeg wat ik voor vergoeding hebben wilde, was het antwoord 'als is het slechts een dorp aan zee, als ik maar mijn regt krijg.'

Op den 29sten Mei 1832 ontving ik een schrijven van den Utrechtschen Kerkeraad, dat mij elken toegang tot eene Vaderlandsche kansel menschelijk voor altijd afsloot.

Op den 29sten Mei 1865 ontvang ik te Zoutelande de eerste wettige beroeping tot den heiligen Dienst in de Vaderlandsche Kerk!

Die God, die trouwe houdt tot in eeuwigheid, heeft u, heeft uw dorp en Gemeente dan geroepen en verkoren, dat wederom een deel Zijner beloften, die ik in het heetst van den strijd, opdat de Waarheid bij u bestaan mocht, ontving, na zoovele jaren vervuld werd.

Dat moge en moet u voor uzelf sterken en troosten, dat deze beroeping ook voor u eene bijdrage is van bewijs, dat nooit iemand beschaamd of te schande geworden is, die op den Levenden God vertrouwd heeft.

Niet om mij individueel, maar in verband met alles, waarvoor ik jarenlang zoovele miskenning onderging, terwijl ik er alles voor opofferde, bid ik uit de volheid van mijn hart u en uwe Gemeente en uwen Ambachtsheer voor uwe heroeping eenen blijvenden zegen van den Heere, die Zijne hand tot de kleinen wendt. Gij hebt u eens eenmaal verdrukten op

regtmatische, op Goddelijke wijze aangenomen.

Bij mijne niet uit te dovene liefde voor mijn geboorteland en voor de Vaderlandsche Kerk, zou ik zonder te vragen naar groot of klein, naar leeftijd van mij en mijn Echtgenoot, op gezondheidstoestand berekend voor een Zeeuwsch dorp, blijde gehoorzamen aan uwe beroeping.

Tegen mijn wil en onder veel tranen, dat ik mijn geboorteland te verlaten had, kwam ik in 1846 te Elberfeld. Ik heb daar sedert eene bloeiende gemeente, vereenigd nog onlangs met de sinds 1000 jaren vervolgde en toch door den Heere staande gehouden Gereformeerde gemeenten van Bohemen en Moraviën, en vertakt zelfs tot in Azië en Amerika.

Als broeder, als kind en als een vader ben ik desdanig met die gemeente verbonden, dat er van 's Heeren kant iets bijzonders zoude in den weg moeten komen, dat mij vrijheid zou geven om mij uitsluitend te verbinden tot de aanneming van een bepaalden dienst in de Kerk van mijn dierbaar Vaderland.

Het is op dien grond, dat ik bij dezen, hoewel niet zonder weemoed van den kant van mijn vleesch, renuncieer (onttrek) van eene beroeping, aan dewelke ik onder andere omstandigheden, mij bereidvaardig zou onderwerpen.

Eerwaarde Broeders! Ik ben in de gelegenheid geweest om Zeeland lief te krijgen, neemt mijn antwoord op als rond Zeeuwsch.

De groote Herder der schapen loone u uwe keus, die op iemand viel, die niet kon, met eene keus waarvan de vrucht niet minder zij uwer zielen zaligheid, de geestelijke en tijdelijke welvaart van de gemeente Zoutelande.

Elberfeld, 5 Juni 1865.

Kohlbrugge Th. Dr.
predikant bij de Gereformeerde gemeente te Elberfeld.

PART II

KOHLBRUGGE EN WESTENDORP

Briefwisseling in de periode 1855-1859

1. Aan Westendorp

Valkenberg, 26 Juni 1855

Hartelijk geliefde vrienden.

Het was mijn voornemen om dadelijk na mijne terugkomst de pen op te vatten om u te danken voor de gulle, hartelijke ontvangst ten uwent genoten, maar werd verhinderd, daar er ongeopende brieven van mijn zoon lagen, die ons schreef dat hij met vrouw en kind en meid den volgende dag, Zaterdag zou komen, in plaats van in het laatst der maand. Toen moesten alle handen aan het werk, vooral voor het kindje, daar wiegen etc. nog niet in orde waren, en toen de kinderen voor kwamen en mijn zoon de gehele week, tot gisteren buiten bleef, gaf dat drukte van allerlei aard. — Ontvang nu mijnen hartelijke dank voor de verkwikkingen van allerlei aard naar lichaam en ziel bij u genoten. Hoe goed was het mij bij u te zijn, wat zal het zijn als de hope die in ons verwezenlijkt wordt, en al het arme en ellendige volk, dat hier gedurig zuchtende is, ontdaan van dit lichaam der zonde en des doods, vrijgemaakt van alle banden om hunnen Heer en koning tezamen zullen zijn. Is het woord der verkondiging van vrije genade zoo zoet voor de ziel, wordt de onderlinge band daardoor zoo nauw toegetrokken, o wat zullen wij genieten als wij den Heere zullen zien, die ons met Zijn eigen bloed gekocht heeft. Nog een weinig en de strijd is volstreden!!

Een ernstige crisis deed zich in de Nederlandisch-reformierte Gemeinde voor in het najaar van 1856 in verband met het voorgenomen huwelijk van Carl Friedrich (Fritz) von der Heydt, die toen 28 jaar oud was en als diaken in de gemeente werkzaam was, met Maria Th. W. Freiin von Hurter, behorende tot een oud patriciërsgeacht in Schaffhausen. Zij kwam uit een onkerkelijk en werelds milieu en gaf door haar optreden en gedrag aanstoot en zou zo de Nederlandisch-reformierte Gemeinde in opspraak brengen. (Dr. Carl Friedrich von der Heydt stond zijn vader terzijde als uiterst bekwaam bankier van de firma 'Von der Heydt-Kertsen & Söhne' en overleed in de jonge leeftijd van 32 jaar in 1861.)

Kohlbrugge wenste, dat Fritz zich zou onthouden van deelneming aan het Heilig Avondmaal, zijn ambt van diaken zou neerleggen en zou afzien van een kerkelijke inzegening van zijn huwelijk. Fritz wilde aan Kohlbrugge's verlangen niet voldoen.⁷ De kerkenraad aarzelde

⁷ Wat wij 150 jaar later geneigd zouden zijn af te keuren in Kohlbrugge, kan in die tijd en omstandigheden op Bijbelse grond goedgekeurd worden. Maria was geen lid van de gemeente. Een afwijzen van kerkelijke inzegening kan volgens kerkrecht geaccepteerd worden. Omdat zij onkerkelijk en werelds was, geeft het een indruk dat Fritz zijn levenswandel niet zo nauwgezet was, als van een lid van de gemeente mag verwacht worden. Een éénmalige afhouding van het Heilig Avondmaal is geen strenge maatregel. Dit komt vanaf de Afscheiding voor in alle afgescheiden kerkverbanden. Onderwerping hieraan is geboden bij hen die belijdenis hebben afgelegd. Het is opmerkelijk dat geen tijdgenoot van Kohlbrugge – in zover bekend - deze zaak goed- of afkeurt. Had Kohlbrugge toegeeflijkheid betracht, hij was ontrouw aan zijn ambtelijke plicht, doordat hij altijd een consequente uitoefening nastreefde. Door dit na te laten had hij de gemeente aanstoot gegeven. Hij stond voor de keus, een zondige houding van een rijke familie toegeven, of oprecht zonder aanzien des persoons te beoordelen.

De gevolgen en volgende gebeurtenissen waren opmerkelijk. Hoe waren de 4 jaar die Fritz nog leefde? Hij stierf

aanvankelijk bij de toepassing van deze zware kerkelijke tuchtmaatregelen, temeer omdat Fritz von der Heydt evenals zijn vader Carl zeer geliefd waren in de gemeente en laatstgenoemde één van de belangrijkste grondleggers en steunpilaren van de gemeente was. Daarop legde Kohlbrugge begin december 1856 zijn ambt neer⁸ en aanvaardde dit pas weer op voorwaarde dat de gemeente het voor hem als één man zou opnemen, hetgeen inderdaad geschiedde. Tijdens de kort daarop bijeengeroepen gemeentevergadering werd bij afwezigheid van de fam. Von der Heydt eenstemmig - behalve de familie Frowein en enige leden van hun huispersoneel - besloten tot de genoemde tuchtmaatregelen.

Op de eerstvolgende zondag besteeg Kohlbrugge weer de kansel en ving aan met de woorden: *'Zoete banden die mij binden aan des Heeren lieve volk.'* De tekst voor de prediking in die zondagmorgendienst was genomen uit het gebed van de profeet Elia dat hij uitsprak tijdens het geding met de Baalsprofeeten bij de berg Karmel: *'... En dat ik al deze dingen naar Uw Woord gedaan heb.'* (I Koningen 18:36b)

Niet onvermeld mag blijven dat in deze zaak ongetwijfeld op de een of andere wijze ook de steeds slechter wordende verhouding tussen de broers Carl en Daniël von der Heydt een rol speelde. Dit ging zelfs zó ver dat Koning Friedrich Wilhelm IV zich in 1854 persoonlijk hiermee bemoeide en trachtte in het conflict te bemiddelen. Tevergeefs, want Daniël von der Heydt maakte zich los van de Firma en het "Bankhaus von der Heydt — Kersten & Söhne" en behield bij de officiële scheiding in 1857 de textiel- en zijde-handel, die hij onder de naam van een nieuwe zelfstandige 'Firma Von der Heydt — Wülfing' voortzette.

De familie Carl von der Heydt en de familie van zijn zwager Louis Frowein, voormalig Kirchmeister van de gemeente maakten zich in deze tijd los van de gemeente en keerden terug naar de grote Evang. Ref. Gemeinde van Elberfeld.

Het is opvallend dat Kohlbrugge na zijn brieven van 8 en 30 september 1856 gedurende dit hele najaar verder geen brieven meer schreef aan Westendorp en pas op 4 februari 1857 de correspondentie voortzette. Of werden er brieven uit deze periode door een latere hand verwijderd? Of heeft Kohlbrugge tijdens een bezoek aan Westendorp op de 'Valkenberg' te Rheden zijn vriend persoonlijk op de hoogte gebracht van de moeilijkheden rondom deze kwestie? In de laatstgenoemde brief schreef Kohlbrugge op een wijze, waaruit blijkt dat Westendorp blijkbaar toch van alle zaken op de hoogte was!

2. Aan Westendorp

Een aanhaling uit deze brief luidt als volgt:

'Wij werden heden zeer getroffen bij het vernemen dat de gewone voorjaarscollecte bijna gelijk komt met de beste toen de heren C. v.d. H. en Frow. nog in de gemeente waren. De Zondagscollecten lijden er ook niet onder.' ...

'Er is veel animo onder de vrouwen onzer gemeente, die zijn ogenblikkelijk [= thans] allen bijeen in de Kerk - de vrouw Pastorin en de vrouwen D. v.d. Heydt en Oberbürgermeisterin hebben zich permanent gesteld en laten 12 vrouwen kiezen - dan komen zij maandelijks te zamen, bezorgen en bezoeken de naai- en breischool, gaan ook in de huizen der leden waar ik het verzoek en voorzien de vrouwen die niet kunnen of niet hebben van de nodige raad, hulp en linnen en ondergoed, snijden voor groten en kleinen en laten naaien door dezulken die daar

en liet Maria als weduwe achter, die mede oorzaak was van de ergernis in de gemeente. (Red.)

⁸ Het neerleggen van een ambt is een zo vergaande maatregel, die men nooit mag nemen om eigen zin door te drijven. Moeten we spreken van *een tijdelijke opschorting van het ambt?*

wat mede verdienen kunnen. Eene excellente onderneming, die ik reeds lang gewent heb - Zij hebben reeds een gehelen hoop goed en een goede bus.

Zoo even zette ik "no, 12" op uwe laatste Rekening Courant - dat trof mij. Al twaalf jaren - hoeveel gedenkstukken van en herinneringen aan des Heeren macht en trouw, onverdiende goedheén en voorzorg - 't is alles boven bidden en denken - door allerlei ellendigheden ja desperaties heen - en toch: wat was het alles goed, wat de Meester deed - en hij is Souverein - 't is alles barmhartigheid. Heeft met Zijne hand alle deze dingen gemaakt. Psalm 71 maakte bij het slot van het jaar een machtigen indruk op mij - Bij ons de verootmoediging. Hij alleen is waardig dat wij Hem grootheid geven en roemen de Sterkte Zijner Macht. Hij deed het alles wat Hij in en aan en met en voor ons deed - Vaderlijk - Koninglijk en als een wijs Heelmeester.'

2. Brief van Kohlbrugge d.d. 15 juni 1857:

Hartelijk geliefde vriend!

Dank voor uw schrijven van 11 juni. De Exemplaren die gij door Spin aan den Heer Kol zult willen opzenden of misschien reeds hebt laten opzenden, zijn voor den Kandidaat Gobius, die ze aan jonge predikanten verder bezorgt.- (.....)

Ik heb hier allerlei van buiten af, waarbij ik zeggen moet: "Meines Herzens Angst ist gross. Stoss auf Stoss will mich vernichten."

Gij zendt ons dankzeggingen alsof de lieve Juul reeds retourneerde - de dank blijft aan ons en de drievoudige dank, zoo gij en Mevrouw Westendorp het aan mij wilt overlaten om met de eerste passende gelegenheid Juul te laten retourneren, en zulks niet door vriend Schrey te willen laten doen. Haar bijzijn maakt ons en de lieve Ant te gelukkig en is voor de laatste te wenselijk voor den ogenblik, dan dat ik er aan denken mag, dat zij weder gaat - daarom bidt ik u, mijne lieve vrienden: laat ze ons nog enige dagen.

Onze Gerrit schrijft ons, dat hij met zijne vrouw bij den schoonzoon van den schoolmeester te Scheveningen gelogeerd is. Ik had hem geraden tot een uitstapje naar Den Haag en dan een bezoek bij Dr. Van Bylandt - deze bleef nog bestaan op de zeebaden en gaf die bijzondere gelegenheid aan de hand - en zoo hebben wij hem met een zacht lijntje gekregen, waar het voor hem het best was, in de aanhorigheid van den Doctor, en waar zijne vrouw geen armen zin krijgen kan.

Entre nous" (=tussenons) mogt ik u raden u over den Heer Sanders niet verder uit te laten, noch u voor z.Ed. uit te laten. Hij is eenmaal uw schoonzoon, de man uwer dochter - God heeft ze te zamen gevoegd - laat hem het zijne en houdt het uwe voor u - Ik meen dat Maria hem ook zoo te behandelen heeft. Het ware wat anders zoo de keus nog moest gedaan worden - men kan in de wereld niet alles verlangen - en voor het Hierna is Z. Ed. zelf verantwoordelijk.

Ik hoop dat gij en Mevrouw onze bede en verzoek om de lieve Juul nog enige dagen tot gelegenheid van te huis brengen, bij ons te laten, met die gulheid en toegenegenheid zult accepteren, waarmede ik weet dat gij ons steeds te[r]wille zijt en ons kent als die in alles zoeken wat dient ter ere Gods en tot des naasten opbouw.

Des Heeren genade bevolen met de hartelijkste groeten van ons allen en van uw kostelijk kind Julia -

Uw zeer liefhebbende vriend

Elberfeld 15 Juny 1857.

H.F. Kohlbrugge.

3. Op 8 juli 1857 vervolgde Kohlbrugge de correspondentie als volgt:

Onzen hartelijksten dank, waardste en trouwe Westendorp voor de lieve en gulle wijze waarop gij aan ons gedacht hebt.

Maar ik omhels u en uwe lieve vrouw bovenal van wege de goedheid jegens ons, dat wij uwe Juul zoolang bij ons mogen houden.

Welk een kind! Welk een weldaad voor onze Ant! Welk eenehulp voor mijne lieve vrouw - welk een troost voor mij. Dat zal de eeuwigheid eerst openbaren. De lieve Juul heeft in een pastoorshuis als het onze dagelijks gelegenheid om te zien wat voor een vuur er dagelijks om ons heen brandt - hoe de machten der hel verbitterd op ons zijn, terwijl de enige troost door onzen dienst in de harten van o hoe velen! wordt uitgegoten. Juul heeft niet alleen gelegenheid daartoe, maar zij let er op, en deelt er in: en ofschoon nog te jong of liever te opgekropt om zich te uiten, merk ik te meer, hoe diep zij in alles haar gemoed beweegt, en zoo is zij voor haar zelve in een goede school voor haar toekomstig leven om het reële van Gods Woord te leren verstaan en lief te hebben.

Intussen niet willende of mogende misbruik maken van uwe goedheid denk ik zelve haar mede te brengen, zoo ik in deze maand werkelijk het verzoek om in Loosdrecht en Nichtevecht te komen preken andermaal ontvang.

Ik behoef u niet te zeggen hoe welkom ons de nieuwe Haring is - in deze babbelachtige stad moet het rijke geschenk van uwen wijn voor zekeren een slag zijn - wij zullen er bij denken aan Hooglied 8 vs. 7. Er zijn zoo herinneringen van oude trouw des Heeren en van trouw eens beproefden medereizigers naar het Jeruzalem, dat boven is, welke als heilbrengende olie ingaan in telkens nieuw geslagene wonden.

Zondagavond preekte ik over Micha Cap. 7 vs. 8b. Een uur later werd ons weder wat aangedaan - waarbij ik tot mijne lieve Urseline zeide: toch zal de Heere ons een Licht zijn. - Het is toch genade als men als prediker zoo onmiddellijk de toepassing in de ondervinding krijgt - en met *Amen* sluiten mag.

Voorleden vrijdag was ik ernstig ziek ten gevolge van bangen strijd - uwe voortreffelijke kersen brachten mij zaterdag weder op den been - en hielpen zondag en maandag verder. Westendorp, wat zal dat een zalige ure zijn als de Heere ons komt aflossen. Zij en blijve de blijdschap des Heeren onze Sterkte om in de moordenaarskuil dezer wereld twee leuwen, waarvan men zich toch niet kan laten opeten, tegelijk te verslaan in den sneeuwtijd - de hartelijkste groeten van mijne lieve Urs.

Elberfeld 8 Juli '57

Uw zeer liefhebbende vriend H.F. Kohlbrugge

Op 24 oktober 1857 schreef Kohlbrugge het volgende, mede naar aanleiding van het overlijden van Mr. Gerrit de Clercq in de leeftijd van bijna 36 jaar. Gerrit de Clercq, geboren op 9 november 1821 als oudste zoon van Willem de Clercq (1795-1844) en Caroline Charlotte Boissevain. Gerrit stond tijdens zijn studietijd te Leiden en daarna sterk onder de invloed van de Verlichting met haar liberale mens- en levensbeschouwing en stond zeer kritisch tegenover het christelijk geloof, maar kwam op zijn sterfbed tot bekering.:

3. Hartelijk geliefde vriend!

Inliggend den brief uws geëerden zoons Karel keert terug - wij lazen dien met aandoening en met alle opmerkzaamheid lezende daarin uitingen die voor uwen zoon ons hart goed deden. Het goede zaad ligt er in en wij hopen en vertrouwen dat het door de wereldse bolster wel zal doorbreken. Het allereenvoudigst en allerzedigst gesteld berigt van het overlijden van Mr. G. de Clercq ontvingen wij heden nadest (na avondeten). Onze aandoeningen waren gisteren avond vele. Zoo is Gods vrijmacht en hoe genadig wil Hij zich tot ons nederbuigen om ons te overwinnen in Zijne liefde door zoodanig middel als naar onzen zielstoestand is. Daarom vinden wij dien droom of visioen van den zalig ontslapenen zoo opmerkelijk, zoo goddelijk. Wij mochten ook u condoleren, zoo wij niet meer stof hadden om ons mede daarin te verblijden, in de vreugde die de Engelen in den Hemel over zulk een uitgang hebben. Ik behoef u niet te zeggen hoe levendig mij Willem de Clercq weder voor den geest gekomen is met zijne zoete nagedachtenis, die mij altijd enigermate beneveld werd of mij bedroefd maakte als ik zijnen zoon Gerrit zag en sprak of van hem hoorde hoe hij van niets weten wilde. Hoe bevestigt of versterkt ons zulk een Einde in het geloof aan des Heeren vrije genade en macht, ook in onze gebeden voor de onzen, namenlijk voor onze kinderen - en hoe trouw houdt de Heere de beloften Zijns verbonds met de zijnen en hun zaad opgerigt en verzegeld in den Heilige doop!

4. In de eerstvolgende brief kwam Kohlbrugge terug op het overlijden van Gerrit.

Elberfeld 5 Novbr. 57

Hartelijk geliefde vriend.

De brieven uwer zoons heb ik met veel belangstelling gelezen en zeg u dank voor de mededeling [over] de uitgang van den oudsten zoon van Willem de Clercq en ook zulke brieven zijn bemoedigend voor ouders. Het in de jonge harten gestrooide zaad, opgeploegd door de gebeden, vooral door het voorbeeld zelve dat gegeven wordt en bedauwd door de tranen der ouders, moet eindelijk toch vrucht dragen, al gaat het ook een tijd door zonden en wereldliefde ogenschijnlijk verloren.

De heide brieven neemt Truitje weder mede, tenzij gij ze nog eerder terug begeert. Zoo ik voor den 15den in ons land kom, breng ik Truitje mede, anders moeten wij naar nadere gelegenheid uitzien, want bezwaarlijk kom ik anders dezen winter nog in Holland. ...

In de volgende brief bood *Westendorp zijn verontschuldigingen aan Kohlbrugge aan*, terwijl uit de bewaard gebleven brieven niet te achterhalen is waarover het hierbij ging. Het was blijkbaar voor Westendorp zo ernstig dat hij vreesde dat hun vriendschap daardoor schade zou lijden.

Valkenb. 25 Nov. 1857

Dierbare Vriend!

Sedert mijn laatste schrijven heb ik rust noch duur gehad; wat ik al geschreven heb weet ik zelf niet meer, omdat dat schrijven uit een verkeerden bron ontsproten en in verband stond

met veel en velerlei van buiten af, maar ook met bitterheid die in mijn harte lag en zich opeens lucht maakte. Ik heb zwaar gezondigd tegen den Heere, en tegen u mijn getrouwe en beproefde vriend! Ik heb uwe liefde geheel miskend en uit het oog verloren en de vrede is verre van mij. Ik belijd u mijne zonde, gelijk ik die onophoudelijk aan onzen getrouwen God beleden heb en zal blijven belijden, totdat Hij mijn geroep verhoord en Zijn vriendelijk Vaderlijk aangezicht in Christus weder over mij laat lichten. Nog nooit is mij zoo opengelegd wat ik toch eigenlijk ben en hoe vlees vijandschap is tegen den hogen God en tegen Zijne wegen. –

Een antwoord op mijn schrijven verwacht ik niet van u, wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis, de gerechtigheid met de ongerechtigheid!? Nochtans alles moet tot effenheid komen en de wille Gods moet geschieden, de ongerechtigheid moet uit den weg en Gods gerechtigheid moet zijnen loop hebben en de brave W. moet niet ontrust worden, en zijn geloof niet beschaamd!

Van Heumen schrijft mij [dat] gij zondag te Delft zult prediken, God geve [dat] uwe gezondheid het toelaat, ik hoop daar te komen en verzoek van uwe liefde dat gij in het retour een dag op Valkenberg komt, mijne ganse hart hoop ik u te openen, gij zult mij verstaan en vergeven en mij weder in uw hart opnemen, en door uw kalmte wat krom en verdraaid is terecht brengen.

Ik voeg hier niets meer bij dan dat ik behoefte aan liefde, liefde die uit God is heb, intussen zijn mijne ogen als waterbeken, die dag en nacht vloeien. Ik beveel mij in uwe gebeden, God make alles goed wat ik bedorven heb.

Groet uwe dierbare gade en dochter en zijt gegroet van uw geheel ter nedergeslagen vriend W.

Er is geen brief bewaard gebleven, waarin Kohlbrugge in het bijzonder op bovenstaand epistel inging. Wel komt in een brief van 25 januari 1858 de volgende mededeling voor:

'Wat gij mij schrijft dat ik u vergeven zal, begrijp ik niet recht. Er is bij mij niets.'

Deze opmerking hing waarschijnlijk met het bovenstaande samen, al is het vreemd dat Kohlbrugge niet in zijn brief van 8 januari, maar pas in zijn brief van 25 januari 1858 reageerde op Westendorps hartekreet. Zijn brief van 8 januari 1858 ving hij aan met:

5. Hartelijk geliefde vriend!

Onze eerwaarde Wolfensberger brengt voor u 25 afgeschrevene Leerredenen mede, zoo als ze door mijnen hulpprediker (Künzli) onder het gehoor geconcipieerd zijn - met vertaling van enigen van dezelve gelieve te wachten tot dat ik zelve een afgeschreven exemplaar heb - gemutileerde preken en volzinnen door eens anders pen of opvatting gevormd - kunnen dienen tot bijzondere opbouwning maar ik zag niet gaarne dat ze verloren bij de overige vertaalde leerredenen, die gij direct uit mijne pen wedergeven kunt.' (...)

Het Casino alhier, waar men voorleden jaar den profeet Jeremias en de verstering van Jeruzalem in een concert opvoerde, is op den nacht van 1 Januari geheel uitgebrand - Schier ieder weigerde te helpen blussen. Het is merkwaardig hoe bij zulke gelegenheden het volk luid laat worden, wat het lang binnen hield. ...

Onze Ant werd met een meerderheid van vrouwenstemmen tot vorsteherin (leidster) van de naai- en breischool resp. als diacones der gemeente gekozen. Zij zeiden dat zij dat niet om des pastoors wille deden, maar omdat zij haar lief hadden. (...)

Gelieve er aan te denken dat in de leerredenen over Psalm 23 in elke leerrede een verklaring van den tekst komt bij wijze van schilderij - in de eerste en tweede leerrede zal er dat van de schilderij af moeten wat in de tweede en derde gegeven wordt - misschien heeft Wolfensberger tijd over om er voor u van af te doen wat er in de eerste en tweede van af moet. Ik verzoek onze hartelijkste groeten aan Mevrouw en aan Juul en Trui - ik denk veel aan Juul in hare ongesteldheid.

Van Jacob eenen hubschen brief, hij schijnt nog met de koorts te doen te hebben.

Dag mijn dierbare trouwe vriend, ik wens u een jaar van veel genade met de uwen.

Onze hartelijke groeten, uw liefhebbende vriend H.F. Kohlbrugge.

Elberfeld 8 Jan. 1858

6. Brief van 8 maart 1858

... Het gaat ons door Gods genade Met de gezondheid goed. Dat is een gewichtige preek over den Zaaier, die mag wel in getrouw en ernstig onderzoek met zichzelf gelezen worden. Ik vond er ook niet een enkele drukfout in. In het Hoogduitsch bestaan over Psalm 23 Zeven preken, concept uit het gehoorde door Künzli, die zijn al zeer goed geconcipieerd. Ik laat verder voor u afschrijven. ...

De dood van Prof. Wichelhaus werkt in stilte voort in Halle op veler gemoederen, blijft voor mij een smartelijk verlies, ook voor vele studenten. De weduwen heeft aan geestelijke kennis, sterkte in den Heere en hemelschee troost veel gewonnen door dit verlies.

Wat zijn wij dwaas dat wij ons zoo bezig houden met bepalingen, hoe dit of dat morgen zijn zal - en dat wij de dingen dezes levens menen te moeten zetten, in plaats van met onverdeelde keus dat alleen 's Heeren Naam geheiligd en verheerlijkt worde - alles in Zijne hand te geven, als wij ons maar aan Zijn Naam en eer en gebod mogen houden en wachten op Zijne genade bloot en op Zijne beschikking en hulp, wat hebben wij dan veel rust - anders is het toch enkel kijken op vlees.

Vaarwel en groet Mevrouw en de kinderen allerhartelijkst van ons.

7. Het slot van Kohlbrugge's brief van 15 april 1858

... Maandag ga ik met de lieve Ant naar Halle - om zondag den 25sten aldaar in de Gereformeerde Hof- en Domkerk des voordens- middags te preken. Het verzoek daartoe van den Superintendent en domprediker is zeer hartelijk. Zoo is den Heere niets te wonderbaar. Onze hartelijkste groeten. De Heere, die trouw is, met u allen naar den rijkdom Zijner goedheid.

Elberfeld 15 April 1858

Uw liefhebbende vriend H.F. Kohlbrugge

In zijn volgende opgewekte brief refereerde Kohlbrugge aan het op handen zijnde huwelijk van Johann Rudolf Wolfensberger en Geertruida Westendorp op 15 juli 1858, dat door hem te Rheden zou worden ingezegend. Blijkbaar behoorde ook Daniël von der Heydt tot de

genodigden.

8. Hartelijk geliefde vriend!

Ik heb gisteren met den Heer v.d. Heydt uitvoerig gesproken, een voor hem zeer voordelige conjunctuur in de negotie met zijde, geeft hem bij de Besognes voor Stad en Land de handen vol. Evenwel staat er zijn gehele hart en genegenheid naar met U en Mevrouw Westendorp op den Valkenberg eens tezamen te wezen, en ik zeg u en Mevrouw velen dank dat gij het aan dringend vriendschappelijke nodiging niet hebt laten ontbreken. Zoo vormelijk hij op het eerste apercu schijnt, zoo eenvoudig is hij in de werkelijkheid, en het is mij een waar genoegen te vernemen hoe hartelijk deel hij neemt in het huwelijk van den trouwen Wolfensberger met uwe dochter. Hij koestert een grote hoogachting voor dezen uwen schoonzoon.' (.....)

Verder hooggeachte Mijnheer en Mevrouw heb ik het genoegen om op uwe heusche uitnodiging tot bijwoning van een Dejeuner te antwoorden dat ik met mijne lieve Ant daaraan denk gevolg te geven, terwijl Mevrouw de Pastorin op zich neemt om met alle deelnemende gedachten dien dag bij u als tegenwoordig te wezen.

Onze allerhartelijkste groeten aan alle de uwen.

Elb. 6 July 58

Uwe liefhebbende vrienden Kohlbrugge

Op 10 oktober 1858 schreef Westendorp vanuit Laubbach, waar hij vertoefde vanwege de gezondheid van zijn vrouw die aldaar een zogenaamde koudwaterkure onderging bij de eerder genoemde Dr. Petri, een brief aan Kohlbrugge waarin hij zijn medeleven betoonde met de smart over het verlies van Kohlbrugge's tweede zoon Jakob, die op 11 juli 1858 te Solo op Java was overleden. Het bericht van diens overlijden had de familie Kohlbrugge pas veel later, in september, bereikt.

In zijn brief van 10 oktober 1858 schreef Westendorp:

Hoewel ik u niet geschreven heb, mijn dierbare trouwe Vriend! ben ik toch gedurig in den geest met u geweest, delende in uwe smarte, en toen ik vernam [dat] gij uit Ps. 118 gepredikt had, en vs. 1 - 5 las verblijde ik mij toch in onzen God, vanwege Zijne trouw en goedertierenheid en het 5e vers overtuigde mij dat gij van den Heere getroost zijt geworden, in de benaauwdheid hebt gij geroepen en Hij heeft verhoord, versterkt en vertroost; in uwen God zult gij getroost en gesterkt blijven. Hoe diep, hoe ondoorgrondelijk, hoe smartelijk en insnijndend voor vlees en bloed Zijne wegen zijn mogen, zoo weet de Heere de Zijnen genade te geven en onderworpen en stil te maken, te doen zwijgen en bukken onder Zijn slaande, maar ook opbeurende en sterkende hand, als Hij Zijnen balsem giet in de opene wonde. Hoe verlang ik u te zien, aan mijn hart te drukken en met u te wenen!

9. Blijkbaar heeft Westendorp later inderdaad een bezoek aan Kohlbrugge gebracht blijkens de aanvang van Kohlbrugges brief van 25 januari 1859:

Mijnen dank, mijn oude trouwe vriend voor uwen brief van 21 Januari. Wij verheugen ons te vernemen dat het uwe beminde vrouw wat beter gaat - dacht dikwijls aan haar Ed. sedert uw hier zijn. Ik mag met allerlei dank komen. Verzoek voor mij de Heeren Westendorp dank te

zeggen voor de belangeloze zorgvuldige administratie. ...

Verder op uw schrijven:

Thomas: Nu twijfel dan geloof —

Zoo gaat het op en neer—

Waar vindt mijn ziele rust?

Rust? Eenig in den Heer. —

Het kan niet anders zijn of gelijk het ongedierte op de beste rozenbomen en rozen komt, zoo komt de gehele hel gedurig tegen het werk des Heeren op - nu eens met storm, dan ongemerkt, nu eens met hevige aanloop, dan al langzaam insluipende - 't zal wel in de hand, de trouwe hand gedemandeerd blijven: het geheel van onzer zielen zaligheid - dat wij er niets van in de hand of in den zak of in proviand hebben - zoo is het er dan als het er wezen moet - en de goddelijke vertroosting en de ziele op - en des Heeren Geest houdt het leven gaande - en de glimmende vlaswiek, de lamp op het uitgaan, krijgt telkens weer enige druppelen olie - dat het altijd een wonder van vrije ontferming blijve - en gij en ik en zoo velen als er bedelaars om dagelijkse genade in het levensboek bekend staan - eens tot elkander zeggen: 't is een wonder dat wij binnen gekomen zijn - ik had het nooit gedacht. God zal het doen, want Hij houdt het verbond en de Heere Jezus, blijft Jezus - God met ons - en sterft niet - en leeft voor ons, en toont wel dat Hij in ons is, als wij vragen: waar zijt gij - ik zoek u - laat mijn ziele leven - dat zij U love.

Vaarwel, de hartelijkste groeten aan de lieve Mevrouw en onze Julia —

Elberfeld 25 Jan. 1859.

Uw liefhebbende vriend H.F. Kohlbrugge

Uit Kohlbrugge's brief van 8 maart 1859 blijkt dat Westendorp intussen ernstig ziek was geworden, maar door Gods barmhartigheid gespaard mocht blijven. Het eerste gedeelte van deze brief luidde als volgt:

10. Mijn dierbare Vriend!

Wij wensen Mevrouw Westendorp, uwe lieve Juul, uwe zonen en afwezige kinderen geluk met den goeden keer uwer ziekte. De Heere die barmhartig is en het gebed hoort, heeft dan genadiglijk het gegeven dat wij van uw voor allen zoo dierbaar leven nog verderen steun, blijdschap en troost mogen hebben - Hij heeft niet toegelaten dat ook wij droefheid op droefheid zouden hebben - en nu het weder voor u ook op de proefsteen gekomen is, dat wij juist dan als nood en dood op ons afkomt niet te vergeefs gebouwd hebben op den enigen Rots onzer zaligheid, moogt gij met Hiskia zeggen: *Wat zal ik spreken? Gelijk hij het mij heeft toegezegd, alzo heeft hij het gedaan: ik zal nu al zoetkens voortreden alle mijne jaren, vanwege de bitterheid mijner ziele, Heere bij deze dingen leeft men, en in allen dezen is het leven mijnes geestes, want Gij hebt mij gezond gemaakt en mij genezen. — Gij hebt alle mijne zonden achter Uwen rugge geworpen!*

Ei, dat is toch het beste facit van dit ijdele en moeitevolle leven - en het enige ware welvaren alzo meer en meer gegrondvest te worden in Christus Jezus, dat wij met onbevangen en verbroken gemoed, trots wat ons den moed wil nemen en den mond zou willen stoppen, in liefde tot den Heere Jezus, die alle onze ziekten of zonden heeft gedragen, het wagen bepaald antwoord te geven op de vraag: "Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?" en "Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?"

In den Heere Heere hebben wij gerechtigheden en sterkte.

Zoo schrijft de ouderling Johannes aan Gajus: Geliefde, voor alle dingen wens ik dat gij welvaart en gezond zijt, gelijk uwe ziele welvaart.

Daar ik uit uw schrijven gezien heb, dat uwe ziele welvaart, wens ik voor alle dingen, en mijne lieve Urseline wenst dit mede - dat gij door 's Heeren goede hand, van dag tot dag in beterschap moogt toenemen - en bij opsterking voorzichtig zijn moogt en uwe wandelingen houden op den zonnkant. Van de Doelestraat tot de Hoogstraat (in Arnhem) is eene goede promenades - en maart is maart.

Denk nog eens aan dat refrein,

"Hoe dat het gaat of niet en gaat,

'k Laat Jezus nimmer losgaan."